

PRESENTACIÓ DE PROJECTE DE TESI DOCTORAL

CURS ACADÈMIC 2009-2010
CONVOCATÒRIA GENER

TÍTOL DEL PROJECTE DE TESI

***ON VIVIM?
LA DIVERSITAT D'HABITABILITATS ACTUALS
DES DE LA GESTIÓ DE RECURSOS***

DOCTORAND
TUTOR / DIRECTOR
PROGRAMA DE DOCTORAT

**JOAQUIM ARCAS ABELLA
ALBERT CUCHÍ BURGOS
ÀMBITS DE RECERCA EN L'ENERGIA I EL MEDI AMBIENT EN L'ARQUITECTURA**

**DEPARTAMENT DE CONSTRUCCIONS ARQUITECTÒNIQUES I
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA**

ÍNDEX

1.	TÍTOL PROVISIONAL DE LA TESI	01
2.	RESUM DEL PROJECTE DE TESI.....	02
	2.1. Marc conceptual.....	02
	Edificació i sostenibilitat	
	Necessitat d'un nou concepte d'habitabilitat	
	Definició d'un nou concepte d'habitabilitat	
	Models d'habitabilitat actuals	
	2.2. Objectius.....	06
	Objectius generals	
	Objectius específics	
	2.3. Metodologia.....	08
	2.4. Casos d'estudi.....	10
	Càmping	
	Hotel	
	Hotel-apartament	
	Apartament turístic	
	Alberg	
	Refugi	
	Residència	
	Monestir	
	Convent	
	Caserna	
	Presó	
	Hospital	
	Campament	
	Nau	
3.	PLA DE TREBALL I CALENDARI	14
4.	ESTAT DE L'ART.....	15
	4.1. Normativa d'habitabilitat aplicada al habitatge.....	15
	4.2. Normativa d'allotjaments turístics	18
5.	BIBLIOGRAFIA.....	28
	5.1. Habitabilitat.....	28
	5.1. Casos d'estudi.....	30
A.	PUBLICACIONS DE REFERÈNCIA	

1. TÍTOL PROVISIONAL DE LA TESI

On vivim? La diversitat d'habitabilitats actuals de des la gestió de recursos

La present investigació pren com a punt de partida els plantejaments de l'*Estrategia Española de Medio Ambiente Urbano en el ámbito de la edificación* i adopta el principal instrument que proposa per fer front a l'imperatiu de redirigir el sector de l'edificació cap al baix impacte ambiental: Un nou concepte d'habitabilitat.

A partir d'aquesta base conceptual, es proposa l'estudi prospectiu de la diversitat de models d'habitabilitat alternatius a l'habitatge presents avui en dia , amb la doble finalitat de comprendre la complexitat de la realitat física i social on, finalment, caldrà intervenir, i d'ajustar el propi instrument d'anàlisi que permetrà dur a terme l'estudi.

En últim terme es pretén contribuir al desenvolupament d'estratègies socialment viables que facin factible la transformació de l'actual model de vida cap a un paradigma sostenible i socialment equitatiu.

2. RESUM DEL PROJECTE DE TESI

2.1. Marc conceptual

Edificació i sostenibilitat

Les causes que motiven aquesta recerca tenen l'origen en la necessitat d'afrontar les problemàtiques derivades de l'actual sistema tècnic industrial. Avui en dia, podem constatar que la revolució del sistema productiu que ha significat el pas de societats orgàniques a minerals, ha comportat importants problemes tant a nivell social com ambiental, fins al punt que han fet inviable -insostenible- el futur de l'actual model de vida.

Principalment degut a la nova forma d'operar del sistema industrial que, enlloc de basar-se en la gestió eficient dels recursos limitats que pot oferir la biosfera -tal i com feien les societats orgàniques-, actua en cicles materials oberts, explotant sistemàticament el capital natural del planeta i, a l'hora, generant residus que degraden l'entorn, i que, actualment, ja constitueixen el principal problema global: el canvi climàtic.

Però també, perquè l'actual sistema econòmic basat en el continu creixement del cicle producció-consum, enlloc d'aconseguir millores equitatives de les condicions materials de tothom -contradient així la promesa de fi de la pobresa-, porta aparellat importants problemàtiques socials que no fan sinó que agreujar-se amb el temps.

És evident que davant la magnitud i complexitat del problema, la solució passa per una resposta global i integrada, però també cal constatar que l'edificació -com a realitat física- i l'arquitectura i l'urbanisme -com a instruments de decisió d'aquesta realitat- tenen un paper rellevant en aquest procés, doncs són causa activa de totes les cares del problema. Per una banda, perquè l'edificació, en compliment de la demanda social d'habitabilitat, requereix gran nombre de recursos per constituir i mantenir els espais on habita una societat. Per l'altra, perquè el conjunt d'aquests espais -i especialment els habitatges-, constitueixen el medi urbà, i per tant són decisius i a l'hora conseqüència de l'estructuració espacial de la societat, determinant, en bona mesura, el patró de relació entre satisfacció de necessitats i medi ambient, sigui per la utilització directe d'aquest com a suport físic d'activitats, o com a font de recursos i abocador de residus.

En aquest escenari, esdevé necessari un anàlisi del sector de l'edificació i de les disciplines arquitectònica i urbanística que permeti comprendre la seva posició davant l'exigència social de limitació de l'impacte ambiental, i que possibiliti la implantació de l'eficiència com a principal estratègia sostenibilista, això és, la consideració del balanç global entre necessitats bàsiques socialment reconegudes satisfetes i degradació entròpica produïda -consum de recursos i generació de residus-.

Necessitat d'un nou concepte d'habitabilitat

En aquest sentit, tant l'*Estrategia Española de Medio Ambiente Urbano*¹, com el document *Sobre una estratègia para dirigir al sector de la edificación hacia la eficiencia en la emisión de gases de efecto invernadero (GEI)*², senyalen que el desenvolupament d'aquest anàlisi i transformació del sector de l'edificació requereix l'articulació d'un nou instrument: Una nova concepció de l'habitabilitat.

Com s'ha dit, l'habitabilitat socialment necessària constitueix la principal utilitat que proveeix l'edificació, l'arquitectura i l'urbanisme a partir de l'ús de recursos i la generació de residus, en conseqüència, en un marc de progressives restriccions de l'impacte ambiental de tots els processos humans, esdevé imprescindible el seu replanteig. Una revisió orientada cap al desenvolupament de la capacitat explicativa i operativa d'aquesta sobre la realitat, i que proporcioni un nou concepte d'habitabilitat que en primer lloc, sigui capaç d'explicar de forma integral el conjunt d'estructures i accions que permeten la satisfacció de necessitats d'habitar socialment reconegudes mitjançant l'extracció, transformació i ús de recursos, i la generació de residus. I que, en segon lloc, permeti el desenvolupament d'estratègies de transformació del model actual cap a un paradigma sostenible i socialment equitatiu.

Accentua la necessitat d'aquest nou concepte d'habitabilitat integral la constatació que la majoria d'esforços sostenibilistes, basats en la implementació de solucions tecnològiques que redueixin l'impacte ambiental del nivell d'utilitats actual, obvien que el model de vida ve regulat pel marc de recursos disponibles, i que, per tant, una variació d'aquest –com la que socialment ens hem proposat aplicar– altera els propis mecanismes i estructures físiques i socials que suporten la satisfacció de necessitats, esdevenint impossible l'aplicació d'estratègies puntuals o parcials efectives.

Definició d'un nou concepte d'habitabilitat

El nou concepte d'habitabilitat que es proposa sorgeix de la consideració de tres factors bàsics: La persona i les seves necessitats bàsiques, els mecanismes que socialment disposem per satisfer-les i, finalment, els recursos i residus implicats en aquest procés.

Aquest enfoc presenta importants divergències amb l'actual visió normativa de l'habitabilitat, en primer lloc, sorgeix de la consideració del individu i del seu propi perfil de necessitats, i per tant, no admet solucions generalistes ni l'habitatge estàndard en el qual es basa la normativa actual; en segon lloc, contempla de forma global les accions i estructures que socialment hem convingut disposar per satisfer-les, i en conseqüència, reclama una visió que sobrepassa l'escala de l'habitatge per abastar, com a mínim, la ciutat i el conjunt de funcions urbanes que diàriament freqüentem; en tercer lloc, incorpora al procés de satisfacció de necessitats el flux d'entrada de recursos i sortida de residus procedents del medi que fan possible la seva consecució i manteniment en el temps, i per tant, és capaç d'avaluar i intervenir sobre el model d'habitabilitat actual de forma integral i coherent amb l'exigència sostenibilista.

La relació entre els tres factors enunciats –persona i necessitats, mecanisme de satisfacció, i disponibilitat de recursos– s'expressa en una estructura concreta de condicions materials –espais, equips, infraestructures, bens, subministres indiscrets– organitzades en diferents escales de privacitat. Això és, un gradient de condicions materials sobre les quals va canviant el nombre de persones que comparteixen el seu ús i control.

Cada persona, en conseqüència, disposa d'una jerarquia pròpia en el complex de condicions materials que utilitza cada dia basada en la privacitat, en la intensitat d'ús i en l'accessibilitat, de forma que, per a la majoria de la població existeix un conjunt de condicions materials amb la màxima intimitat que constitueix el seu centre: l'habitació. Lloc a partir del qual tracem un mapa de recorreguts –d'accessos– a condicions materials amb intensitat d'ús i nivell de privacitat decreixent: habitació, habitatge, edifici residencial, carrer, lloc de treball, comerç, equipament, etc.

Aquesta estructura de condicions materials organitzades en àmbits on cada cop s'incrementa el nombre de persones que les comparteixen, permet entendre que, si bé el model d'habitabilitat és propi de cada individu, és possible establir paral·lelismes, basant-nos en el fet que compartim gran nombre de les condicions materials amb altres persones. Així, amb altres conciutadans tindrem en comú l'ordenació urbana, amb altres veïns l'edifici plurifamiliar, i amb el grup cohabitant el propi habitatge, restant individual només l'espai més privat. Vist sota aquesta llum, la configuració de l'habitabilitat pròpia de cada individu constitueix l'extrem d'una branca que successivament va entroncant amb branques majors a mesura que compartim condicions materials fins arribar al tronc de l'arbre que constitueix, avui en dia, la societat globalitzada.

Les lògiques que governen aquesta estructura ramificada venen marcades com hem dit, en primer lloc, pel perfil propi de cada individu doncs, si bé les necessitats poden ser considerades universals, la traducció d'aquestes en demandes concretes és molt variable. Aquesta manifestació diversificada de necessitats es funció tant de la varietat de condicions psicofísiques i de salut, com de l'entorn sociocultural i el moment històric en el qual vivim.

En segon lloc, el conjunt de condicions materials i, sobretot, la seva posició en l'escala de privacitat estan relacionades amb la disponibilitat de recursos en cada moment. Així, en funció de la relació entre quants recursos

precisa la satisfacció d'una necessitat –quantitat marcada pels mitjans amb que volem satisfer-la- i quants efectivament podem destinar-hi –quantitat marcada per la capacitat de mobilització- es determina el grau de privacitat: Per situacions en que la disponibilitat de recursos sigui superior a la demandada, hom podrà aconseguir les condicions per satisfer una necessitat de forma individual, en canvi, per a situacions contraries caldrà formar grups de persones que col·laborin posant en comú els recursos i compartint les condicions per satisfer una necessitat. En aquesta tessitura –present en totes les societats contemporànies i en tots els moments històrics- l'acte de col·laborar i compartir comporta arribar a acords per consensuar les voluntats individuals i constituir un únic mecanisme de satisfacció d'una necessitat. En aquest sentit, no tant sols tothom perd capacitat de decisió sobre les condicions materials i veu mermada la seva privacitat, sinó que el seu comportament també es veu regulat per la col·lectivitat. En suma, val a dir que el procés de satisfacció de necessitats concretat en un model d'habitabilitat, està vinculat a un model social que accepta els mecanismes de satisfacció d'aquestes necessitats i que gestiona els recursos de forma coherent amb aquesta mecànica.

Paral·lelament, al marge de les condicions de privacitat, les pròpies condicions materials –això és, el conjunt d'espais, equips, infraestructures, bens i subministres de recursos-, estan vinculades també a la disponibilitat de recursos de cada moment. Cada un dels termes anunciats pertany a les condicions materials de fons o de flux, corresponent les primeres als factors que al llarg d'un procés mantenen identitat de substància o objecte, i les segones a aquelles que, en canvi, són consumides en ell. Així, per un període de temps relativament curt –2 anys, per exemple- trobarem fons distribuïts en espais –habitatges, equipaments, carrers,...- equips –electrodomèstics, vehicles,...- i infraestructures –canalitzacions d'aigua, gas, electricitat,...-, i fluxos dividits en bens fungibles –aliments, productes de curta duració,...- i subministres continus de recursos –aigua, electricitat, gas, petroli,...-. L'exemple mostra com, en general, el fons requereix grans inversions de recursos en un moment donat que seran amortitzades al llarg del temps –sempre exigint una petita taxa de manteniment-, i que el flux, en canvi, consisteix en una aportació constant de recursos.

Acceptant la premissa que la satisfacció d'una necessitat admet múltiples configuracions de condicions materials de fons i de flux –en primer lloc, perquè són fins a cert punt intercanviables-, es fa evident que la disponibilitat de recursos –la passada, la present i la del futur- determina una o altra solució. Per a individus o organitzacions socials que puguin mobilitzar un elevat nombre de recursos en períodes de temps curt serà possible accedir a solucions basades en condicions materials de fons inviables per a societats amb un cabal de recursos limitat. En aquest mateix sentit, les alternatives escollides en el passat, donada la necessitat d'amortitzar unes condicions de fons generalment d'elevada rigidesa, determinaran en bona mesura les eleccions del present. En síntesi, es demostra la importància de la disponibilitat de recursos de cada moment en el procés històric de decisió de les condicions materials que ens proveïm per a la satisfacció de necessitats.

Models d'habitabilitat actuals

Com s'ha argumentat, per a una persona en un context físic i social específic, els mecanismes que permeten satisfer una necessitat es concreten en unes condicions materials particularment organitzades en fons i flux, i jerarquitzades en termes d'accessibilitat i privacitat, en funció de la capacitat de mobilització de recursos –totalitat disponible en cada moment- i de com un els gestiona –com els distribueix en cada necessitat-.

En la nostra societat, si bé teòricament cada persona disposa de cert marge per escollir com i amb qui desitja cobrir una necessitat, de forma majoritària els individus destinen un elevat percentatge de recursos per satisfer certes necessitats de forma privada mitjançant unes condicions materials que anomenem "habitació", fet que la converteix en el primer graó de l'estructura de necessitats. De forma anàloga, l'habitatge constitueix l'àmbit que un conjunt de persones –la família o grup cohabitant-, han escollit que esdevingui l'espai que proporcioni les condicions per satisfer un conjunt de necessitats immediatament inferiors en termes de privacitat a les que acull l'habitació.

Actualment en els habitatges unifamiliars aïllats, el grup cohabitant –a vegades format per un sol individu-, per ser l'únic contribuent, pot escollir pràcticament de forma autònoma tant la materialització dels recursos en condicions

materials, com les condicions de privacitat de les activitats que realitza. En el primer cas, decidint la distribució del recurs en forma de fons o flux -per exemple, construint una casa amb elevat grau d'aïllament tèrmic que demandi molt poca energia per mantenir el confort ambiental- i escollint també la pròpia morfologia d'aquestes condicions materials de fons i flux. En el segon cas, disposant del control de la informació sensorial, això és, decidint quina informació rep i quina transmet, mitjançant l'elecció de les persones que poden accedir al seu espai, i del domini dels filtres que separen aquest del exterior. L'habitatge suposa, en aquest sentit, l'espai "escollit" per albergar els mecanismes de satisfacció de les necessitats que culturalment es consideren més íntimes. L'elecció de les característiques d'aquest, en el cas de l'esmentat habitatge unifamiliar aïllat, es potestat del promotor -qui inverteix els recursos- i de l'administració -com a representant de tota la societat-, doncs, aquesta imposa certes condicions tècniques i morfològiques a través de les normatives corresponents.

La resta de necessitats que no es troben recollides en l'habitatge, requereixen acordar les condicions per satisfer-les amb altres grups majors de persones, de forma que, per exemple, un conjunt de veïns o ciutadans, posen en comú certa quantitat de recursos per constituir l'espai urbà i el conjunt de serveis que proporciona. En aquest àmbit, cada persona podrà atendre les seves necessitats amb la inversió de menys recursos -economia d'escala-, a canvi d'acceptar l'ús i control compartit de les condicions -menys privacitat i menys capacitat d'elecció - i de dilatar el temps i cost d'accés fins a elles -doncs, al ser col·lectives mai són equidistants-. En aquest sentit, en escales de privacitat cada cop majors, es cedeix progressivament la capacitat de decisió a òrgans de representació, fins al punt que en l'espai públic qui ostenta el poder ja no és el ciutadà directament, sinó l'administració que democràticament governa en cada moment.

En últim terme, la distribució de necessitats en les diferents escales de privacitat avui en dia observables -habitació, habitatge, ciutat, etc.-, presenta un equilibri marcat tant per la configuració material existent, com per la disponibilitat de recursos a cada moment.

Ara bé, al marge de la configuració més habitual -l'habitatge-, existeix un gran ventall de models d'habitabilitat reals social i legislativament acceptats: Residències -amb totes les seves variacions-, apartaments, hotels i pensions -amb tot tipus de categories-, càmpings, albergs, refugis, campaments nòmades, vaixells, allotjaments d'emergència, hospitals, internats, monestirs, convents, fars, quarters o casernes, presons, etc. Es tracta de models no reconeguts com allotjaments definitius, sinó que tenen la característica que el seu ús és temporal, i per tant, la seva gestió no és -ni pot ser- responsabilitat de l'usuari, sinó que està en mans d'equips directius que procuren de forma professional i planificada el manteniment del model d'habitabilitat.

En aquest sentit, a diferència de l'habitatge, estariem parlant d'habitabilitats organitzades que, en primer lloc, treballen amb programes concrets de necessitats, doncs l'èxit del model -en el cas dels allotjaments turístics o de pagament- o la incapacitat dels usuaris d'accés a altres serveis -vaixells, hospitals, presons,...- precisen aquesta planificació conscient. En segon lloc, proporcionen habitabilitat a grups nombrosos, de manera que és possible l'aplicació d'economies d'escala i d'estratègies de col·lectivització. En tercer lloc, equilibren les condicions materials i les prestacions que proporcionen amb el seu cost econòmic, doncs per a la majoria dels allotjaments citats el balanç final ha de resultar positiu.

En últim terme i en consonància dels arguments exposats en el apartat anterior, els allotjaments alternatius a l'habitatge representen models socials també alternatius. L'acceptació i viabilitat dels models d'habitabilitat esmentats requereixen situacions socials i pautes de necessitats i comportament coherents amb les característiques del model.

La visió que aporta el nou concepte d'habitabilitat que es proposa requereix, en conseqüència, l'anàlisi de tots els models d'habitabilitat presents, fent especial incidència a aquells que fins ara no han estat observats com espais habitables legítims, però que en realitat són exemples d'organitzacions plenament acceptades social i legislativament.

2.2. Objectius

Objectius generals

El marc de referència del qual es deriven tots els objectius que es pretenen assolir amb la present proposta d'investigació és, com s'ha dit, afrontar la necessària transformació del conjunt de models d'habitabilitats actuals cap a un escenari limitat de consum de recursos i generació de residus. Sota aquesta premissa es despleguen dos camins a transcorre:

- **Prospecció i anàlisi de la diversitat de models d'habitabilitat existents actualment.**

El primer objectiu de la investigació consisteix en la identificació, comprensió i reconeixement de tots els models d'habitabilitat presents en la nostra societat que constitueixen una alternativa al model basat en l'habitatge. Com s'ha explicat, aquest representa l'estratègia més estesa actualment però no és la única, ja que està complementada per tota una oferta d'allotjaments alternatius plenament acceptats social i legislativament, que aporten solucions per a determinats períodes de la nostra vida, o per a situacions personals incompatibles amb aquest habitatge estàndard.

L'estudi i anàlisi de tots aquests models d'habitabilitat a partir de la visió integrada que aporta el concepte d'habitabilitat proposat ens aproximarà a la diversitat i complexitat d'estratègies i infraestructures presents avui en dia, amb la finalitat de, en primer lloc, demostrar que l'habitabilitat no és única sinó que està formada per un ventall de solucions vitals que cal conèixer i reconèixer si és vol fer efectiu el dret a un espai habitable per a tota la població, i, en segon lloc, construir tota una base de coneixement sobre la nostra societat sobre la qual traçar estratègies sostenibilistes de transformació socialment viables.

- **Contribució a la re-definició i validació del nou concepte habitabilitat.**

El segon objectiu de la investigació està relacionat amb el propi marc conceptual i consisteix en l'ajust i fonamentació de les hipòtesis que planteja del nou concepte d'habitabilitat proposat. La revisió posarà èmfasi en l'escala del concepte i en la relació entre condicions materials, condicions de privacitat i disponibilitat de recursos, o dit d'una altra manera, en la relació entre el model construït, organització social i medi ambient.

Aquesta investigació servirà per validar i completar l'instrument d'anàlisi mitjançant la seva aplicació a l'amplia realitat de configuracions actuals de l'habitabilitat. En aquest sentit, l'anàlisi de models de vida que no es basen en l'ús d'habitatges estàndard, ni en els patrons de convivència majoritaris, ha de permetre dotar al nou concepte d'habitabilitat de la complexitat, l'escala i la versatilitat suficient per comprendre la totalitat de situacions vitals de la nostra societat, sense excloure col·lectius que avui en dia no troben resposta a les seves necessitats d'habitació. Paral·lelament, la diversitat de configuracions que es pretén contemplar posarà a prova la capacitat explicativa del concepte d'habitabilitat que es proposa i, per tant, la seva efectivitat com a instrument d'anàlisi de la realitat.

Objectius específics

El desenvolupament del primer objectiu general de la investigació obra tot un camp d'estudi relacionat amb la identificació del model d'habitabilitat de la nostra societat com un conjunt organitzat de microhabitabilitats. En aquest sentit, per definir un model global d'habitabilitat occidental, espanyol, o català cal aproximar-se primer al conjunt de microhabitabilitats que el formen, és a dir, a les configuracions que ofereixen tots els entorns on avui en dia es viu. Aquestes configuracions comprometen a l'habitatge –amb totes les variacions que es poden observar actualment- i, sobretot per aquest projecte de recerca, als allotjaments alternatius a aquest.

Com s'ha explicat, el procés de satisfacció de necessitats propi de cada individu s'expressa en el model d'habitabilitat, i posa en relació el perfil de demandes de l'usuari amb la seva disponibilitat de recursos, resultant un conjunt de condicions materials –espais, equips, infraestructures, bens, fluxes de recursos- dinàmicament estructurat en escales de privacitat i accessibilitat. A partir d'aquesta argumentació, la present proposta de recerca es planteja els següents objectius específics en relació a la diversitat de models d'habitabilitat existents actualment:

- **Determinar la correlació existent entre el perfil de necessitats i el model d'habitabilitat**

Cada model d'habitabilitat representa una solució determinada a un conjunt de demandes socials que emanen de les necessitats bàsiques de les persones que l'habiten. Aleshores, quins són els punts en comú dels models d'habitabilitat de persones tant distintes com un turista, un pres, un frare o un mariner? La diversitat d'usuaris dels models alternatius a l'habitatge representen un camp increïblement heterodox de situacions vitals que cal posar en relació amb les estratègies de satisfacció de necessitats per tal d'establir els mecanismes “universals” que caracteritzen l'habitabilitat, això és, aquells punts inamovibles que es donen en totes les solucions independentment del perfil d'usuari.

- **Relacionar l'equilibri entre condicions materials de fons i de flux amb la disponibilitat de recursos**

Les condicions materials d'un model d'habitabilitat representen una certa combinació d'elements de fons i elements de flux que depèn del cabdal de recursos disponibles al llarg del temps. Aquesta hipòtesi ha de ser verificada i caracteritzada mitjançant l'estudi comparatiu de tots els models d'habitabilitat analitzats, amb la finalitat de determinar el ventall d'estratègies possibles d'utilització de recursos en la satisfacció de necessitats, i, especialment, d'avaluar l'eficiència i la capacitat de adaptació de diferents solucions de condicions materials.

- **Relacionar l'estructura de condicions materials en escales de privacitat amb la disponibilitat de recursos**

La distribució en diferents escales de privacitat de les activitats que permeten satisfer una necessitat i de les condicions materials que les allotgen, és variable i està vinculada a la disponibilitat de recursos. Aquesta hipòtesi ha de ser verificada i caracteritzada mitjançant l'estudi comparatiu de tots els models d'habitabilitat analitzats, amb la finalitat d'establir la diversitat de mecanismes de col·lectivització i el seu grau d'eficiència. En últim terme, es tracta d'avaluar el comportament de la organització social davant de canvis en la disponibilitat de recursos que afecten al seu model d'habitabilitat.

- **Determinar les estratègies de gestió i normativització responsables de cada model d'habitabilitat**

Cada model d'habitabilitat requereix un sistema de gestió que el constitueixi a l'inici i el mantingui en el temps, ordenant els processos de canvi i transformació d'aquest. En aquest sentit, la comprensió global de cada un dels models d'habitabilitat analitzats fa necessari establir quins són els mecanismes de gestió, a quina escala operen i quins agents involucren. Paral·lelament, també resulta cabdal definir quines són les normatives que regulen cada model, esbrinant quines pautes estableixen en relació a la configuració del model –dicten exigències o condicions materials?-, a quines escales actuen, i quines són les administracions que les decreten. La finalitat última és determinar el paper de la gestió i la legislació en relació al model d'habitabilitat i el seu impacte ambiental.

2.3. Metodologia

El desenvolupament de la recerca té previst seguir els següents passos:

1. Formulació de la metodologia d'anàlisi dels cassos d'estudi atenent el marc conceptual i les hipòtesis que es plantegen en el concepte d'habitabilitat que es proposa. Dita metodologia haurà de ser capaç d'analitzar tant models d'habitabilitat materialitzats –cassos d'estudi concrets i existents- com models d'habitabilitat implícits en el conjunt de normatives que regulen cada exemple, i es centrarà en les lògiques que vinculen: Persona, necessitats, condicions materials –fons i flux-, condicions de privacitat i accessibilitat, i disponibilitat de recursos –i impacte ambiental associat-.

2. Delimitació del camp d'estudi mitjançant l'elaboració d'una llista de referència de models d'habitabilitat organitzats en dues categories generals:

- Abstractes: Models d'habitabilitat genèrics definits legislativament.
- Concrets: Models d'habitabilitat existents físicament, mesurables empíricament i analitzables conceptualment.

I subdividits en conjunts que atenguin o justifiquin el seu ús com a residència no esporàdica, i que per tant, expliquin les característiques de l'habitabilitat en funció d'unes demandes socials determinades:

- Vacacionals: Apartaments, hotels, pensions, càmpings, albergs, refugis,...
- Professionals o educatius: Residències, escoles majors, internats, monestirs, convents, fars, casernes,...
- D'emergència: Campaments de refugiats, allotjaments d'emergència,...
- Econòmics: Centres d'acollida, residències socials,...
- Culturals: Campaments nòmades, vaixells,...
- Sanitàries: Hospitals, centres psiquiàtrics,...
- Jurídiques: Presons, centres penitenciaris de menors,...

3. Valoració general de la importància de cada un dels models d'habitabilitat, tenint en compte el pes social de cada un d'ells i el percentatge d'utilitat que aporten en relació al total d'habitabilitat que demanda la societat. D'aquest anàlisi se'n despendrà una prioritització del llistat de models d'habitabilitat amb la finalitat de centrar la investigació en els exemples més rellevants.

4. Realització de l'anàlisi de cada model d'habitabilitat mitjançant la metodologia inicialment dissenyada. Els models abstractes es treballaran a partir de la recollida de la legislació associada a cada model i de normatives generals que també els afecten -Norma Bàsica de la Edificació, Código Técnico de la Edificación, Decret d'eficiència, etc.-, i els concrets a partir de la documentació obtinguda per a cada cas.

L'aplicació de la metodologia abordarà els següents aspectes:

- Determinar el nombre i tipus de necessitats bàsiques que resol cada model. La recopilació d'aquesta informació permetrà, addicionalment, l'elaboració d'un llistat empíric de necessitats socialment reconegudes relacionades amb l'habitar.
- Determinar les condicions materials que disposa cada model per satisfer dites necessitats. L'anàlisi abordarà l'estudi de les condicions materials enteses en termes de fons i flux.
- Determinar l'organització d'aquestes condicions materials i de les necessitats que satisfan en escales de privacitat, traçant un matriu d'utilitats distribuïdes en àmbits amb diferent nombre de persones co-usuàries.
- Determinar la distribució temporal de les diferents funcions que contempla cada model, establint les intensitats d'ús de cada espai.

- Determinar la jerarquia d'accessibilitats a cada funció del model d'habitabilitat, mitjançant l'estudi del temps i el cost implicats en cada desplaçament.
- Determinar l'impacte ambiental associat a cada un dels models, estudiant el volum i naturalesa dels recursos consumits i residus generats en la consecució i manteniment de l'habitabilitat.
- Determinar el model social que fa possible l'existència de cada un dels models d'habitabilitat, avaluant la compatibilitat de les estructures socials i físiques.
- Determinar els sistemes de gestió i els agents que operen sobre cada un dels models d'habitabilitat, establint un mapa per escales dels processos de decisió que finalment configuren l'habitabilitat.
- Determinar els instruments legals i normatives que incideixen i condicionen cada model, discernint les diferents escales administratives actuant, els solapaments i els buits legals.

5. Comparació global dels models d'habitabilitat analitzats:

- Determinar els paral·lelismes i divergències entre cada un dels models, fent especial atenció als diferents mecanismes d'apropiació dels espais comuns en funció del perfil de cada persona –edat, sexe, formació, nivell sociocultural, nivell de renda, etc.-.
- Determinar el paper de les condicions materials urbanes i territorials –les que configuren l'entorn de cada cas-, com a caracteritzadors del model d'habitabilitat.
- Determinar els marges socialment acceptats de trasllat de funcions dintre de l'escala de privacitat, establint les condicions socials que admeten migracions de necessitats des d'àmbits més privats a més públics o col·lectius.
- Determinar la capacitat de millora de l'eficiència global del model d'habitabilitat de la nostra societat basant-se en els models particulars que presenten una relació més òptima entre quantitat i qualitat de necessitats satisfetes i impacte ambiental produït.
- Determinar la diversitat de capacitats d'adaptació i velocitats de canvi del diferents models davant la variació de la disponibilitat de recursos, tant en fases de creixement, com de decreixement.

2.3. Casos d'estudi

La proposta d'investigació marca els seus objectius i defineix la seva metodologia d'anàlisi a partir de la delimitació del camp d'estudi: Els models d'habitabilitat alternatius a l'habitatge. En aquest sentit, si bé es desconeix encara l'extensió exacte d'aquest camp, es poden aportar algunes primeres dades sobre els casos ja detectats, en base a la tasca desenvolupada per a la tesina de màster "Habitabilitat comparada, de l'habitatge als allotjaments turístics" i a la investigació duta a terme des d'aleshores:

Càmping

1 m. Forma de turisme consistent a fer estada en un alberg mòbil, com ara una tenda de campanya o una caravana, generalment dins d'un espai de terreny limitat i equipat per a l'acampada.

2 m. Terreny dotat d'instal·lacions per a l'ús dels campistes.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El càmping o campament turístic, són establiments que faciliten un espai o unitat d'acampada per a la instal·lació d'un alberg mòbil –tenda, caravana, autocaravana, remolc habitable,...- i l'estacionament d'un vehicle, i que proporcionen una serie de serveis i dotacions comunitàries que completen el ventall de necessitats residencials dels seus usuaris. Els albergs d'acampada poden ésser construccions fixes –bungalows o mòbilhomes- sempre que siguin explotats pel titular del càmping. En funció de les característiques de tots aquests paràmetres, els càmpings són classificats en 4 categories: luxe****, primera***, segona** i tercera*.

El model d'habitabilitat que proposa el càmping es caracteritza per una dicotomia evident entre les condicions que la normativa fixa per l'espai individual-compartit i el col·lectiu. Per una banda, la Unitat d'Allotjament és un àmbit indefinit legislativament a nivell de composició i condicions tècniques i poc dotat a nivell de fluxs que té la responsabilitat d'acollir un nombre indeterminat de funcions. Per l'altra, els espais col·lectius són nombrosos i complementen les mancances del espai privat, fins i tot amb equipaments propis de l'espai públic.

Hotel

1 m. Establiment públic on, pagant, es dona allotjament i menjar a persones que són de pas.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

L'hotel és un establiment que ofereix allotjament als usuaris en habitacions en règim de manteniment diari, i una serie d'espais comuns i serveis que completen les funcions que aporta l'habitació. Els establiments hotelers es classifiquen, atenent a les seves característiques i a la qualitat de les instal·lacions i serveis que donen, en cinc categories: 5 estrelles*****, 4 estrelles****, 3 estrelles***, 2 estrelles** i 1 estrella*.

Es tracta del model que posa més èmfasi en l'espai individual, tant a nivell de composició –habitació i bany- com de fluxs –aigua freda i acs, electricitat, climatització, telecomunicacions, evacuació d'aigües negres i residus- i serveis –neteja diària, bugaderia, servei d'habitacions i d'esmorzars-, però també el que acull menys funcions en l'àmbit privat. A nivell d'espai compartit destaca per ser l'únic que no el contempla. Pel que fa als col·lectius, si bé la normativa no acaba de concretar-los, si que estan ben dotats a nivell de superfície.

Hotel-apartament

2 m. Establiment hotelier que, a més d'incloure els serveis propis d'un hotel, ofereix el servei d'allotjament en apartaments amb equipaments que permeten conservar, elaborar i consumir aliments.

(Gran diccionari de la Llengua Catalana. Enciclopèdia Catalana)

Els hotel-apartament, com els hotels, es consideren establiments del grup "Hotels", així doncs les diferències entre les dues modalitats són poques i fàcils de resumir: Tenen la particularitat que l'allotjament s'ofereix en apartaments –i no en habitacions- i que, aquesta unitat ha de disposar de la capacitat de conservació, elaboració i consum

d'aliments. Pel que fa a les instal·lacions i serveis complementaris, els hotel-apartament disposen pràcticament de la mateixa regulació que els hotels ja explicats. Finalment, en termes de classificació, la legislació catalana estableix 5 categories: 5 estrelles^{*****}, 4 estrelles^{****}, 3 estrelles^{***}, 2 estrelles^{**} i 1 estrella^{*}.

Destaca per l'equilibri i nombre de funcions que presenta entre l'espai individual, compartit i col·lectiu i els serveis de l'establiment, fins al punt que certes activitats estan ateses per duplicat en diferents escales de privacitat. Finalment esdevé un model que disposa de peces àmplies en totes les escales i que practica la hibridació funcional, doncs certes estances serveixen a varies necessitats que en els casos anteriors es trobaven independitzades –cuina: cuinar + manteniment o sala-menjador: menjar +relació social-.

Apartament turístic

2 1 m. Conjunt de cambres que formen un habitacle independent.

(Sobre *Apartament*. DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

Els apartaments turístics, es poden considerar habitatges que s'ofereixen mitjançant preu a usuaris amb unes condicions d'immèdiata disponibilitat. El decret català enuncia, a més a més, que el motiu de l'estada és per raons turístiques o de vacances i que es pot prolongar per dies, setmanes o mesos, però que en cap cas pot suposar el canvi de residència de l'usuari. Així, a priori, els apartaments turístics són habitatges corrents equipats i amb certes limitacions en el seu ús, ara bé, tot i que el desplegament normatiu català que determina les condicions d'habitabilitat d'aquests establiments així ho ve a confirmar, en el cas del espanyol, el nombre de serveis i espais comuns l'apropen al model hotelier. Pel que fa a l'estructura habitacional del apartament, ambdós normatives diferencien entre habitatges complets i estudi, és a dir, amb una sola estança. La normativa catalana no estableix classificació per categories, si bé, en legislacions anteriors encara apareixien.

És l'allotjament turístic amb més similitud a l'habitatge, doncs la totes les funcions es donen a l'esfera individual-compartida. En aquest sentit podem dir que és l'únic establiment d'ús turístic que renuncia a dotar d'instal·lacions a escala col·lectiva. En canvi, la composició de peces de les altres escales consolida la combinació d'espais present a l'hotel-apartament, i que en realitat és la mateixa de l'habitatge: Habitació, bany, cuina i sala-menjador. Ara bé, el sistema de gestió i els serveis que ofereix aquest establiment el diferencien dels models residencials d'estada indefinida.

Alberg

m 1 Edifici, establiment, on una persona troba allotjament. *Alberg de joventut. Alberg nocturn.*

(Gran diccionari de la Llengua Catalana. Enciclopèdia Catalana)

L'alberg representa el model d'allotjament mixt entre els hotels i les residències, doncs té la capacitat d'oferir estances per períodes de temps curts i llargs. Aquesta condició s'aconsegueix mitjançant una distribució espacial diversa, proporcionant habitacions de diferents dimensions segons les preferències i el nivell econòmic de l'usuari. Així mateix, la oferta d'espais col·lectius s'amplia per cobrir les demandes de persones que resideixen de forma permanent en ells.

Refugi

3 2 m. Edifici construït a muntanya per tal que els excursionistes, els alpinistes i altres persones que hi passen, puguin fer-hi nit, aixoplugar-s'hi, etc.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El refugi es caracteritza per oferir les condicions mínimes de supervivència en situacions d'extrema brevetat; en ells només són ateses les necessitats més bàsiques: aixoplug, descans i alimentació. I amb les condicions estrictament imprescindibles, doncs l'economia de mitjans governa la lògica d'aquests establiments. La temporalitat de l'estada i el vincle social dels usuaris, són la clau de l'acceptació dels mecanismes que proporcionen els albergs

Residència

2 3 f. Edifici on conviuen habitualment diferents persones sota una reglamentació comuna i vinculats per motiu d'edat, de sexe, de treball o ocupació, de creences religioses, etc. *Residència d'estudiants. Una residència d'ancians* (DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

La residència és l'exemple d'un model d'habitabilitat que agrupa conjunts de persones més o menys nombrosos per estades prolongades. En aquest sentit, esdevenen casos de convivència col·lectiva on un elevat nombre d'espais, equips i serveis són compartits sota la vigilància d'un codi de comportament que garanteixi la no aparició de conflictes. Paral·lelament, la varietat de col·lectius que habiten en residències –infants, joves, gent gran, etc.- i les diferents circumstàncies vitals que els impulsen a fer-ho, constitueix un valor més de les residències de cara a fonamentar el funcionament del model d'habitabilitat.

Monestir

m. Edifici destinat a habitatge d'una comunitat de monjos o de monges.
(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El monestir, conjuntament amb el convent, constitueixen l'únic model de vida col·lectiu permanent, és a dir, que contempla als seus habitants com a residents a llarg plaç, i no com a usuaris temporals que utilitzaran l'allotjament només per un període concret de la seva vida. Aquesta circumstància desperta l'interès per comprendre quines són les necessitats que contempla i quines les condicions per satisfer-les, així com, el mecanisme i la capacitat de decisió dels membres del grup sobre aquestes condicions.

Convent

m. Casa oficialment destinada a la convivència dels membres d'una comunitat de religiosos o de religioses sota les regles de llur institut. *Un convent de frares. Un convent de monges.*
(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El convent presenta les mateixes característiques que el monestir: Convivència comunal permanent. Però amb la condició diferencial que la seva ubicació en el territori i la ciutat és molt diferent. Mentre que el monestir es situa fora del teixit urbà disposant de més superfície, el convent és una peça més de la trama, factor que li confereix al model d'habitabilitat un escenari completament diferent, doncs els serveis urbans esdevenen plenament accessibles i a l'hora necessaris.

Caserna

f. Edifici destinat a allotjar-hi la tropa, la policia, els bombers, etc.
(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

La caserna és un model d'habitabilitat pròxim a residències i allotjaments religiosos, en el sentit que existeix cert grau de col·lectivització entre un grup de persones vinculades per alguna característica personal, en aquest cas, la professió. Ara bé, la dispersió de condicions laborals, la converteix també en font de diversitat de configuracions de l'habitabilitat. A nivell bàsic, podem distingir fàcilment col·lectius que habiten de forma permanent i sovint amb el grup familiar –la policia-, amb d'altres que només fan estades puntuals cícliques –els bombers-.

Presó

2 1 f. Lloc on hom està pres o detingut. *Ficar algú a la presó.*
(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

La presó constitueix un dels models d'habitabilitat més particulars i interessants. En aquest cas destaquen dos aspectes particulars, per una banda, la dissociació completa entre els gestors i els habitants, ja que aquests últims no poden decidir pràcticament cap qüestió del seu entorn; per l'altra, la obligatorietat de dotar a la presó de les

condicions per satisfer un ventall mínim de necessitats, donada la inherent incapacitat dels seus residents d'accedir a serveis fora del recinte.

Hospital

1 m. Establiment on es proporciona assistència mèdica i sanitària completa, que generalment és també un centre de formació de personal sanitari. *Hospital de Sant Pau. Entrar a l'hospital.*

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

L'hospital representa el model d'habitabilitat més incident en les necessitats físiques bàsiques, doncs els seus habitants –sovint temporals– estan incapacitats físicament per satisfer-les. En molts casos precisen ajuda per funcions respiratòries, d'alimentació, d'higiene, de moviment,... que han de ser proporcionades per mitjans i personal summament especialitzat. Aquesta circumstància el converteix en un dels models d'habitabilitat més condicionats per la persona i el seu perfil de necessitats.

Campament

1 m. Establiment, en un terreny determinat, de tropes, d'una colla d'excursionistes, etc.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El campament és l'exemple de model d'habitabilitat mòbil, més encara si entrem a valorar la vida nòmada de certs col·lectius encara avui existents. Aquesta particularitat –la mobilitat– confereix al model unes característiques molt precises relacionades amb l'ajust extremat de les condicions per satisfer les necessitats més bàsiques. Al mateix temps, és l'únic model que canvia de situació de forma periòdica i, per tant, que varia les condicions de l'entorn.

Nau

1 1 f. Construcció de fusta, de metall o d'un altre material, disposada per a surar i córrer sobre l'aigua, sovint de forma escafoide, amb mitjans de propulsió, destinada a transportar persones o coses. Nau cuirassada. Nau de vela, de vapor. Varar una nau. Armar, amarinar, una nau.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

La nau o vaixell ofereix múltiples configuracions de l'habitabilitat, des de residències permanents anclades en un port d'una ciutat, fins a estades temporals per motius vacacionals en un creuer. Pel camí, es situarien els vaixells mercants o de pesca que allotgen als mariners i pescadors durant períodes de mesos. En conjunt representen casos tècnicament limitats que han de resoldre de forma autònoma les necessitats dels seus habitants.

3. PLA DE TREBALL I CALENDARI

	2010					2011					2012												
	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	G	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Metodologia	█																						
Necessitats																							
Condicions materials																							
Condicions de privacitat																							
Degradació entròpica																							
Delimitació del camp							█	█															
Casos abstractes																							
Casos concrets																							
Valoració i prioritjació dels casos d'estudi									█	█													
Realització de l'anàlisi																							
Perfil personal																							
Condicions materials																							
Condicions de privacitat																							
Recursos i residus																							
Comparació global																							
Avaluació d'estratègies																							
Conclusions																							
Redacció de la tesi																							

4. ESTAT DE L'ART

4.1. Normativa d'habitabilitat aplicada al habitatge

4.1.1. Cronologia històrica

habitatge

m. Casa, part de la casa o pis, apta per a habitar-hi.

(DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

L'Habitatge o casa, com comunament s'entén, és un espai o conjunt d'espais del qual seria difícil establir l'origen. Ara bé, pel que fa a la regulació normativa de les condicions que ha de reunir per ser habitable, o dit d'una altra manera, per a que un espai pugui ser considerat un habitatge des del punt de vista legal, a Espanya podem situar la primera legislació al voltant de la dècada dels anys 40 del s. XX.

L'anomenada cèdula d'habitabilitat, va ser creada per la *Orden de 16 de marzo de 1937* del Ministerio de Gobernación, amb l'objectiu d'evitar que fossin ocupats habitatges amb condicions antihigièniques o que es produïssin situacions de sobreocupació. Aquesta norma va ser completada posteriorment per les Orden de 28 d'abril de 1937, Orden de 24 de mayo de 1937, Orden de 25 de mayo de 1939 i Orden de 16 de septiembre de 1943, per les quals es regulaven determinats aspectes procedimentals i competencials, així com el caràcter obligatori de la ostentació de la cèdula en tots els arrendaments.

Ara bé, no va ser fins l'any 1944 que es va desplegar la legislació que concretava les condicions d'habitabilitat que havien de complir tots els habitatges:

- *Orden de 29 de febrero de 1944, por la que se establecen las condiciones higiénicas mínimas que han de reunir las viviendas.*

Els requisits establerts en aquesta normativa es van mantenir vigents a tot el país fins a la dècada dels anys 80, moment en el qual les competències en matèria d'habitatge van ser traspassades a les Comunitats Autònomes. L'estratègia seguida per cada d'elles va ser diferents, a grans trets podem dir que, per una banda la majoria van optar per dictar les seves pròpies regulacions sobre cèdula d'habitabilitat i condicions mínimes dels habitatges; la resta, donat que ja existia un control de rang municipal –licència de primera ocupació–, van decidir derogar la cèdula d'habitabilitat per evitar duplicitat d'accions administratives.

En el cas de Catalunya, la Generalitat es va situar a la vanguardia del procés de revisió de les condicions d'habitabilitat, essent la primera autonomia en assumir les competències (1981) i en dictar nous requisits (1983).

D'ençà aquests primeres decrets la intensitat legislativa no ha minorat, i a la reglamentació original la han succeït nombroses revisions els anys 1995, 1996, 1999, 2003 i el recent aprovat *Decret 55/2009* de 7 d'abril que té prevista la seva entrada en vigor el proper 9 d'octubre de 2009.

4.1.1. Anàlisi de la normativa vigent [2009]

- *Decret 55/2009, de 7 d'abril, sobre les condicions d'habitabilitat dels habitatges i la cèdula d'habitabilitat* (DOGC n. 5357 de 9 d'abril de 2009)

A Catalunya la última revisió de la norma d'habitabilitat s'ha realitzat de forma recent i no molt distant en el temps de l'anterior (2003), la justificació per a una nova norma d'habitabilitat la proporciona el mateix Decret: (...) *de l'aprovació de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge, se'n deriva un nou marc d'exigències respecte dels criteris de qualitat i habitabilitat que han de complir els habitatges a Catalunya, cosa que fa necessària*

una revisió del fins ara vigent Decret 259/2003, de 21 d'octubre, sobre requisits mínims d'habitabilitat en els edificis d'habitatges i de la cèdula d'habitabilitat.

En aquest sentit, la normativa destaca *el seu objectiu d'adaptar el model d'habitatge que sorgeix de les normatives vigents a la realitat de les llars actuals. Si bé el fins ara vigent Decret 259/2003, de 21 d'octubre, ja declarava l'objectiu d'adaptar la tipologia dels habitatges mitjançant fórmules més flexibles que les tradicionals, en aquest Decret es dona un pas endavant en aquest sentit i s'introdueixen, entre d'altres novetats, el foment de tipologies flexibles i adaptables a diferents maneres d'habitar, l'ús universal de l'habitatge dels col·lectius amb dificultats de mobilitat temporal o permanent o el foment de l'eficiència energètica dels habitatges.*

Aquests objectius es concreten en les condicions tècniques compreses en l'annex 1 del Decret, segons el qual *cal destacar la seva voluntat de relacionar el dret de disposar d'un habitatge digne amb el paràmetre de la superfície desitjable, perquè aquesta condició es pugui complir. Així mateix, es concreten les condicions relatives a accessibilitat, flexibilitat, sostenibilitat i estalvi energètic, que en la nova Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge, es configuren com a requisits de qualitat del parc immobiliari, i s'estableixen les prestacions que ha d'oferir l'habitatge a fi de garantir condicions de confort i qualitat de vida. Com a elements diferencials més significatius respecte de les normatives existents, es pot destacar la potenciació de la flexibilitat i la indiferenciació d'espai de les estances de l'habitatge, específicament de les habitacions d'ús individual, la llibertat en la compartimentació, la garantia d'accessibilitat, el reconeixement de dotacions necessàries, com ara l'emmagatzematge o el rentat de roba, i el foment dels espais intermedis amb l'exterior.*

Totes aquestes precisions es donen al marge de proporcionar una definició clara d'habitatge –al contrari de decrets anteriors–, i, per tant, la comprensió de en què consisteix i a quí va destinat cal trobar-les en el fons del contingut del text. Ara bé, com a paràgraf significatiu, cal citar la següent aclaració sobre habitabilitat i ocupació:

Tots els habitatges han de ser aptes per a l'ocupació de dues persones, i han de constar, com a mínim, d'una estança, una cambra higiènica i un equip de cuina; admetre directament la instal·lació d'un equip de rentat de roba; preveure una solució per a l'assecat natural de la roba, i tenir una superfície útil interior no inferior a 40 m².

Espai individual

L'espai individual el conformen el conjunt d'habitacions de l'habitatge, aquestes són les peces destinades a l'ús *individual* dels ocupants segons el decret, fet que així ho ve a confirmar la obligació que siguin els únics espais *independitzables* –a part de la cambra higiènica–. Al marge d'aquestes consideracions, els requisits mínims que han de complir estan relacionats amb les seves condicions morfològiques i ambientals: Una alçada lliure major de 2'5m; una superfície mínima de 8m², excepte una, que ha de disposar de 10m²; unes figures inscribibles segons la superfície; i il·luminació i ventilació natural directe mitjançant una obertura que ha de complir certes condicions. Pel que fa al nombre d'ocupants de les habitacions, o dit al revés, del nombre d'habitacions mínimes en funció del programa d'ocupació de l'habitatge, res en diu al respecte la normativa catalana vigent.

Espai compartit

Aquest àmbit el formen el conjunt de peces anomenades espais d'ús comú: Sala d'estar, menjador i cuina, juntament amb la cambra higiènica i l'espai per rentar la roba si no està integrat en cap dels ja anomenats. En aquest sentit cal mencionar la distinció clara que fa el decret en relació a la vocació d'aquestes peces només amb la denominació que els hi otorga.

Pel que fa als primers, es tracta d'un grup de peces flexibles, fàcilment annexionables, de manera que es poden acabar convertint en únic recinte. Per a que això sigui possible, el decret detalla amb precisió la superfície que han de disposar cada un d'ells per separat o formant conjunts. Val a dir que, tant si s'agrupen com si no, la superfície varia en funció del nombre d'habitacions. En paral·lel, i com en el cas de l'habitació, l'alçada lliure mínima també està definida per norma, essent la sala d'estar i el menjador (2'5m) més alts que la cuina (2'2m). Les condicions

ambientals resten idèntiques a les de les habitacions. A nivell d'equips, la cuina és l'únic àmbit que presenta certa concreció, doncs la norma estableix clarament quins són: una aigüera, un aparell de cocció i un sistema d'extracció mecànica connectat per a l'evacuació de bafos fums i fins a la coberta.

La cambra higiènica, en canvi, és un espai definit a partir dels equips que la formen, doncs a nivell de condicions morfològiques i ambientals, la única condició que es dicta és la relacionada a l'alçada lliure (2'2m). Així, la cambra higiènica és un espai que té la finalitat d'acollir la *dotació d'aparells destinats a la higiene*: vàter, rentamans i plat de dutxa o banyera. El nombre d'aquests elements és variable en funció del nombre d'habitacions. Pel que fa a la funció del manteniment de la roba, la normativa estableix que s'ha de disposar d'un equip de rentat, que pot ser independent o integrat a la cuina o cambra higiènica; i s'ha de preveure una solució per a l'assecat natural, sigui a escala d'habitatge o edifici.

Habitatge

Més enllà de les condicions pròpies de cada estança, la normativa utilitza el recurs de referir-se al conjunt del recinte per dictar requeriments concrets: Els habitatges han de ser practicables –en aquest cas sí que proporciona indicacions concretes en relació a les peces-, i disposar dels serveis d'aigua freda i calenta, evacuació d'aigües i electricitat, un porter automàtic i un sistema d'accés als serveis de telecomunicacions. Qüestions totes elles aplicables, lògicament al conjunt de peces que el formen.

Espai col·lectiu

La normativa d'habitabilitat no preveu la ubicació a escala col·lectiva de cap funció rellevant, doncs l'objectiu principal d'aquest apartat es centra en la resolució de les condicions d'accés o dels espais comuns de circulació fins als habitatges: Espai d'accés, escales, ascensors. Paral·lelament, s'indiquen les condicions dels patis de ventilació i de les anomenades dotacions comunitàries, espai destinat a l'ús de la comunitat de 3m².

4.2 Normativa d'allotjaments turístics

4.2.1. Cronologia històrica

turisme

1 1 m. Fet de viatjar per un país pel sol gust de conèixer-lo, per recreació. Fer turisme. Viatge de turisme. (DIEC2 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans)

El turisme, entès segons aquesta primera accepció, és un fenomen amb una gènesi de difícil ubicació temporal, els experts en aquesta matèria situen al voltant de l'Edat Mitja el seu origen, o si més no, la mencionen com el primer període rellevant, donat la proliferació del pelegrinatge. Les regulacions més destacades que trobem d'ençà aquella època són la Llei dels Reis Catòlics de 1480 i, ja en l'Edat Moderna, la Instrucció de 1794 de Carles IV, totes elles referents a la inspecció i manteniment de fondes, albergs i mesons (Martín, 2004).

No és fins a principis del s.XX que l'Administració Pública pren consciència de la importància del turisme per a l'economia espanyola. La primera intervenció estatal en el camp turístic data de 1905 amb la creació de la *Comisión Nacional de Turismo*, òrgan encarregat de *fomentar a Espanya, per quants medis estiguessin al seu abast, les excursions artístiques y de lleure del públic estranger* i que basava la seva acció en el suport a la iniciativa privada, i sobretot, en la promoció d'actuacions i plans públics exemplars (Flores, 2007).

Les funcions que havia de portar a terme la *Comisión Nacional de Turismo* foren les següents (Pellejero, 1999):

- *Formación y divulgación en el extranjero de itinerarios de viajes para visitar los principales monumentos artísticos nacionales, paisajes, etc.*
- *Elaborar estudios y realizar gestiones con compañías de ferrocarriles para que, con tarifas especiales, organizaran viajes por rutas atractivas.*
- *Concertar con diputaciones y ayuntamientos u otras instituciones las mejoras necesarias -alojamientos, servicios relacionados con los viajeros, etc.- para mejorar la hospitalidad de los visitantes extranjeros.*
- *Publicar y difundir en el extranjero nuestros valores artísticos, culturales, históricos, naturales, etc. para despertar la curiosidad y el deseo de conocimiento.*
- *Otros trabajos que la Comisión considerara oportuno para favorecer la visita de extranjeros a España.*

Entre les funcions principals d'aquest primer òrgan públic doncs, ja es contempla el tema tractat en aquest document, la regulació de les condicions dels allotjaments turístics.

A la *Comisión Nacional de Turismo* la següen i substitueixen nombroses institucions: La *Comisaría Regia* (1911-1927), el *Patronato Nacional de Turismo* (1928-1936), *Servicio Nacional de Turismo* (1938), *Dirección General de Turismo* (1939). D'aquest període data una de les principals mesures públiques: la creació de la Red de Alojamientos Turísticos Propiedad del Estado (1928), formada per Paradors, Albergs de carretera, Hosteries i Refugis de Muntanya.

A partir de la dècada de 1950 s'obra una nova etapa del turisme espanyol, per una banda, s'inicia el boom turístic que cristal·litzarà durant la dècada dels 60, per l'altra, el 19 de juliol de 1951 es crea el Ministerio de Información y Turismo. Els motius que converteixen a Espanya en un dels principals pols internacionals d'atracció turística, són les avantatges comparatives que presenta respecte altres destinacions: Bona situació geogràfica, excel·lent climatologia, baix nivell de preus, progressiva obertura cap a l'exterior... (Flores, 2007).

Tant mateix, no és fins al 1962, quan el Ministre Manuel Fraga Iribarne eleva el turisme a rang de subsecretaria, que es produeix un canvi sobre la seva concepció i quan apareixen les primeres legislacions que regulen les condicions del sector turístic espanyol:

Ley de Competencias de 8 de julio de 1963, Estatuto Ordenador de Empresas y Actividades Turísticas (Decreto 231/65), Estatuto de Directores (10 de junio de 1967), Seguro Turístico (Decreto 2304/64, de 22 de octubre), Ordenación de Apartamentos Turísticos (17 de enero de 1964), Ordenación de Competencias de Turismo (28 de julio de 1966), Ordenación de Ciudades de Vacaciones (28 de octubre de 1968), Ordenación de Restaurantes (17 de marzo de 1965), Ordenación de Cafeterías (18 de marzo de 1965), Ordenación de Agencias de Viajes (Decreto 735/1962), Ley de zonas y centros de interés turístico (28 de diciembre de 1963), Actividades de Informadores Turísticos (31 de enero de 1964) y Denominaciones geoturísticas (31 de marzo de 1964).

Entre les quals cal destacar, a efectes d'aquest estudi:

- *Orden de 28 de junio de 1966 por el que se aprueba la regulación turística de los campamentos de turismo.*
- *Orden de 17 de enero de 1967 por la que se aprueba la ordenación de los apartamentos, bungalows y otros alojamientos similares de carácter turístico.*
- *Orden de 19 de junio de 1968, por la que se dictan normas sobre la clasificación de los establecimientos hoteleros.*
- *Decreto 3787/1970, de 19 de diciembre, por el que se dictan normas sobre los requisitos mínimos de infraestructura en los alojamientos turísticos.*

Les Ordres són, en termes de condicions d'habitabilitat, les primeres normes espanyoles que regulen els càmpings, hotels i hotels-apartaments, i apartaments turístics respectivament, mentre que el Decret de 1970, les complementa de forma transversal, és a dir, regulant a l'hora els tres tipus d'allotjaments turístics en aspectes com: Aigua potable, electricitat, accessos, aparcament i tractament de residus.

Amb posterioritat a aquesta legislació, tot i la multitud de normativa turística aprovada, només el sector hotelier veu revisades les condicions mínimes que han de complir els seus establiments (Real Decreto 2059/81, Real Decreto 1587/1982, Real Decreto 3093/1982, Real Decreto 3093/1982) abans del traspàs parcial de competències a les Comunitat Autònoma a finals dels anys 80.

El fet que obra la porta a les Comunitats Autònomes a dictar les seves pròpies legislacions és la pròpia Constitució Espanyola de 1978. En l'article 149, en el llistat de matèries en que l'Estat té competències exclusives no inclou al Turisme, si bé sí dona la indicació que *el derecho estatal será, en todo caso, supletorio del derecho de las Comunidades Autónomas*, és a dir, que continuarà vigent tot i que cada Comunitat disposi de la seva pròpia normativa turística.

A Catalunya, donat l'important paper del sector turístic en la seva economia, i a diferència d'altres comunitats, l'Administració es dedica a revisar ampliament la legislació. Així, totes les tipologies d'allotjaments turístics aquí tractades reben un nou redactat de les condicions mínimes que han de complir:

- *Ordre d'11 de juliol de 1986, per la qual s'estableixen els requisits per a la instal·lació i el funcionament dels càmpings.*
- *Orden de 6 de octubre de 1987 por la que se establecen requisitos técnicos y servicios mínimos exigibles a los establecimientos hoteleros en sus diferentes grupos, modalidades, categorías y especialidades.*
- *Decret 100/1990, de 20 de març, pel qual es fixen els requisits tècnics mínims dels apartaments turístics.*

Pel que fa al càmping, la normativa mencionada continua sent vigent avui en dia, si bé cal tenir en compte que amb la introducció del Distintiu de Garantia de Qualitat Ambiental (*Resolución de 30 de noviembre de 1998, por la cual se establecen los criterios ambientales para el otorgamiento del distintivo de garantía de calidad ambiental para los campings; MAB/1565/2002 de 16 de mayo, por la que se establecen los criterios ambientales para el otorgamiento del distintivo de garantía de calidad ambiental a los campings*), les condicions tècniques d'aquests establiments s'han vist actualitzades d'ençà el Decret de 1986.

Els hotels i hotels-apartament –doncs es regulen conjuntament–, en canvi, si que han revisat íntegrament les

condicions d'habitabilitat, si bé, la nova normativa concreta tan sols els requeriments tècnics i serveis, restant la resta del marc legal de 1987 intacte a efectes jurídics:

- *Orden TIC/313/2003, de 8 de julio, por el cual se modifica la orden de 6 de octubre de 1987 por la que se establecen los requisitos técnicos y los servicios mínimos exigibles en los establecimientos hoteleros en sus diferentes grupos, modalidades, categorías y especialidades.*

Finalment, els apartaments turístics, de forma similar als establiments hotelers, però en aquest cas dictant una norma integral –és a dir, derogant totes les anteriors-, si que han vist modificades les seves condicions mínimes:

- *Decret 163/1998, de 8 de julio, de apartamentos turísticos.*

En síntesi, la legislació espanyola i catalana en matèria de condicions d'habitabilitat dels allotjaments turístics compleix ara 40 anys d'història i ha evolucionat, com veurem en els pròxims apartats, d'una forma clara: Per una banda, les condicions han anat augmentat progressivament el seu estàndard mínim en consonància amb el desenvolupament del país; per l'altra, la legislació s'ha anat dispersant en diversos àmbits administratius, de manera que, de les originals reglamentacions extenses, i extremadament concretes, hem passat a normes molt sintètiques que regulen estrictament les condicions tècniques dels establiments, deixant per a altres esferes legislatives la resta d'aspectes –Ordenances municipals, normativa urbanística, Código Técnico de la Edificación,...-.

4.2.2. Conceptualització dels allotjaments turístics

El nombre de concepcions sobre les característiques que ha de reunir o que defineixen un allotjament turístic com a terme genèric i les seves diferents modalitats –càmping, hotel, hotel-apartament i apartament turístic- des dels primers redactats dels anys 60 del s.XX fins a les lleis més actuals han estat més aviat escasses, i el redactat, en general, poc divergent. En qualsevol cas, si bé presenten contradiccions en a l'hora de contemplar els hotels com a allotjaments turístics, en general totes es poden considerar representades per la definició actualment vigent a Catalunya, de la *Llei 13/2002, de 21 de juny, de Turisme de Catalunya*.

Establiments d'allotjament turístic

Concepte:

Tenen consideració d'establiment d'allotjament turístic els que, d'una manera habitual i amb caràcter professional, ofereixen als usuaris turístics, mitjançant preu, allotjament temporal que no constitueixi un canvi de residència per a la persona allotjada, d'acord amb les condicions i les característiques que siguin establertes per reglament.

Modalitats:

Els establiments d'allotjament turístic es classifiquen en les modalitats següents:

- *Hotels*
- *Càmpings*
- *Apartaments turístics*

La definició que proporciona la llei catalana és caracteritzada per la seva redundància –*els allotjaments turístics ofereixen als usuaris turístics allotjament*- i la seva ambigüetat a l'hora de proporcionar les especificitats d'aquests establiments –fet que ja es resoldrà en les definicions de cada modalitat-, però si marca clarament la frontera entre els allotjaments turístics i altres formes de residència. En primer lloc, determinant el *caràcter professional* del servei; en segon lloc, essent destinat a usuaris *turístics*, i per últim, adjectivant l'allotjament com a *temporal*, és a dir, com a no permanent. Com veurem aquesta darrera consideració apareixerà de nou en la resta de definicions.

Les modalitats que contempla la definició, tot i que, com ja hem dit, no sempre han estat sota la consideració genèrica d'allotjaments turístics, també han rebut al llarg del temps les seves pròpies conceptualitzacions.

Càmping

Concepte:

Tenen la consideració de càmping els espais d'ús públic degudament delimitats destinats a la convivència agrupada de persones a l'aire lliure, mitjançant tendes de campanya, caravanes, autocaravanes i altres albergs mòbils o mitjançant bungalows, segons les modalitats que siguin establertes per reglament.

La llei catalana proporciona la majoria de les claus amb les que històricament s'ha definit el càmping, en primer lloc es tracta d'espais, tot i que a vegades també s'ha utilitzat el terme de terrenys, i no de construccions o edificis, en segons lloc, la vida es dona a l'aire lliure –amb totes les implicacions de confort que això implica-, i finalment, l'allotjament es proporciona mitjançant albergs mòbils. Un terme important, que no ve recollit per la definició aquí citada, però que entronca perfectament amb el concepte de temporalitat, és la limitació de temps en les estades en els càmpings; algunes definicions anteriors esmenten el període màxim de permanència dels albergs o dels usuaris en l'establiment. Per últim, aquestes definicions també contempnen la necessitat de disposar de certes instal·lacions i serveis mínims que s'estableixin reglamentàriament, i que, com veurem, finalment s'erigeixen com unes de les característiques particulars dels càmpings.

Establiments hotelers

Concepte:

Els establiments hotelers són establiments que presten servei d'allotjament als usuaris turístics d'una manera habitual i mitjançant preu, com a establiment únic o com a unitat empresarial d'explotació, tant si disposen de serveis complementaris com si no en disposen. Les condicions de prestació del servei d'allotjament a què es refereix l'apartat 1, que ha d'incloure en tot cas la neteja diària de totes les unitats d'allotjament i la inscripció en el Registre de Turisme de Catalunya, s'han de determinar per reglament.

Els hotels i hotels-apartament, presenten una definició molt pròxima a la dels allotjaments turístics amb l'excepció de la menció als serveis complementaris i l'especificació que el règim de funcionament inclou obligatòriament la neteja diària del allotjament. En definicions anteriors trobem més requisits que han de complir els establiments en relació al servei, com és el cas de originària *Orden de 19 de junio de 1968*, en la qual es concreta que amb l'allotjament s'ha de proporcionar el servei de menjars. Per altra banda, en la primera norma catalana de l'any 1987 es defineix de forma precisa la diferència entre els hotels i els hotels-apartament: els primers ofereixen el servei d'allotjament en habitacions, mentre que el segon ho fa en apartaments dotats dels elements necessaris per a la conservació, elaboració i consum d'aliments. Així la diferència entre ells rau en condicions espacials i en la capacitat d'albergar varies funcions en la unitat d'allotjament.

Apartaments turístics

Concepte:

Els apartaments turístics són edificis o conjunts d'habitatges que s'ofereixen, amb els serveis turístics corresponents, en condicions de disponibilitat immediata i mitjançant preu, a usuaris que desitgen fer-hi una estada de dies, setmanes o mesos, per motius turístics o de vacances.

Pel que fa als apartaments turístics, la llei catalana menciona la majoria d'aspectes rellevants de totes les concepcions anteriors i que el diferencien d'un habitatge convencional: Disponibilitat, preu, temps i motius de l'estada. Si ve el preu i el temps són aspectes redundants en les definicions de les altres modalitats, en aquest cas, el terme de la immediata disponibilitat –que afecta sobre manera al equipament- i les motivacions de l'estada, són consideracions noves aparentment no justificades, doncs en totes les altres modalitats també haurien de ser-hi presents; segurament la proximitat amb l'habitatge obliga a fer aquestes distincions. Per últim, caldria mencionar, com a nota clarament discordant amb la majoria de definicions, les nocions aportades pel *Decret 193/1989*. En aquesta regulació els termes en que descriu els apartaments turístics són clarament espacials: *Es considera apartament turístic tota unitat d'allotjament que, integrada en un edifici amb entrada comuna, disposi, com a mínim, de cuina, saló-menjador, un o més dormitoris i un o més banys*. Si bé la resta de normes també contempnen la

regulació d'aquests aspectes, mai ho fan en la definició, sinó en l'apartat concret dedicat a les condicions mínimes dels allotjaments.

4.2.3. Càmping. Anàlisi de la normativa [1966 / 1986]

- *Orden de 28 de julio de 1966, por la que se aprueba la ordenación turística de los campamentos de turismo* (BOE n.190 de 10 de agosto de 1966)
- *Ordre d'11 de juliol de 1986, per la qual s'estableixen els requisits per a la instal·lació i el funcionament dels càmpings* (DOGC n.717 de 23 de juliol de 1986)

El càmping o campament turístic, segons les dues normes analitzades, són establiments que faciliten un espai o unitat d'acampada per a la instal·lació d'un alberg mòbil –tenda, caravana, autocaravana, remolc habitable,...- i l'estacionament d'un vehicle, i que proporcionen una serie de serveis i dotacions comunitàries que completen el ventall de necessitats residencials dels seus usuaris. En certa area del campament, els albergs d'acampada podran ésser construccions fixes –bungalows o mòbilhomes- sempre que siguin explotats pel titular del càmping. En funció de les característiques de tots aquests paràmetres, els càmpings són classificats en 4 categories: luxe****, primera***, segona** i tercera*.

Espai individual + Espai compartit

La unitat d'allotjament conforma l'àmbit d'ús individual i compartit dintre del càmping, la frontera entre aquestes dues esferes d'intimitat resta indeterminada per la normativa, doncs és el propi campista que escull el tipus d'alberg mòbil, i per tant, el que fixa quina és l'estructura de privacitat d'aquest. En aquest sentit val a dir que, com a exigència als responsables del establiment, ambdós normatives dicten el Dret a la Intimitat: *Obtener el respeto a la intimidad de la morada, prohibiéndose la entrada o permanencia en la misma sin su consentimiento* (1966), *la Direcció del càmping vetllarà perquè cap persona no autoritzada entri o faci ús del seu alberg* (1986). Aquesta indeterminació en les característiques de l'alberg s'exté, lògicament, a les condicions habitables d'aquest, tant si es tracta d'albergs mòbils com de construccions fixes tipu bungalow, restant subjectes a la normativa aplicable procedent d'altres àmbits –normes UNE i ISO-.

Pel que fa a les característiques de la unitat d'acampada, poques són les condicions materials que estableix la normativa. En el cas de l'espanyola ni tan sols es fixa de forma directe la seva superfície, si bé si que dicta la capacitat d'allotjament del establiment en funció de la categoria –*x metros cuadrados de superficie útil por campista*-. En la catalana, en canvi, si que es proporciona una superfície mínima, i a més es senyala quina porció ha de quedar en ombra.

Els fluxs i infraestructures d'evacuació mínimes que serveixen a cada una de les unitats són, en realitat, quasi inexistents, doncs la norma de 1966 no en determina cap, i la de 1986 només estableix la obligatorietat de dotar d'endolls al 100% de les unitats en els càmpings de luxe, i al 35% de les dels càmpings de 1a.

Espai col·lectiu

La manca de condicions d'habitabilitat del espai individual i compartit, ve solventada per un ampli desplegament de dotacions i serveis col·lectius, fins al punt que el càmping de 1a és la modalitat d'allotjament turístic que disposa de més equipaments: Restaurant, bar, sala de reunió, sala de jocs, perruqueria, infermeria, supermercat, boutique, parc infantil, piscina, pista esportiva, serveis higiènics, safareig i recepció. Ara bé, dintre d'aquest ventall només els serveis higiènics i el safareig presenten una reglamentació realment acurada, la resta tan sols queden enunciats. Aquesta qüestió té, en principi, un raonament clar, doncs són les dotacions més crítiques del càmping donat que normalment són espais que es troben dintre del propi domicili. La conflictivitat que comporta la col·lectivització de les funcions higièniques i de manteniment –rentat dels estris de cuina i de la roba-, es resol amb una estricta dictat del tipus i nombre d'equips i dels fluxs que allotgen els equipaments higiènics i el safareig. Aquesta enumeració es present a ambdós normatives -amb poques divergències- i difereix en funció de la categoria del establiment.

Pel que fa als fluxs i infraestructures presents en l'àmbit col·lectiu, podríem dir que, bàsicament es centren en determinar per una banda, el subministrament d'aigua potable mitjançant fonts o presses d'aigua situades a una certa distància de les unitats d'acampada, i per l'altre, el sistema de recollida de residus i la seva freqüència.

Serveis i personal

Les dues normatives presenten poques variacions en aquest aspecte, i conflueixen en dotar de molts serveis als càmpings més luxosos: *Servei d'assistència mèdica amb visita diària i servei assegurat d'ATS o infermer; servei de bugaderia i planxa; servei de rentat de cotxes; servei de vigilància diürna i nocturna; servei de custòdia de valors amb caixa forta; servei de recollida i distribució diària de correspondència.* Així mateix, coincideixen en considerar prescindibles, per als càmpings de categoria inferior, els serveis de rentat de roba i cotxe. Val a dir que, els serveis mínims presenten unes característiques concretes, en primer lloc, la custòdia de valors i el sistema de vigilància, posa de relleu la incapacitat de garantir la seguretat dels albergs, en segon lloc, els serveis d'assistència mèdica i de correspondència poden considerar-se serveis propis de l'àmbit urbà que has estat traslladats dintre d'un recinte controlat.

El personal del càmping, a diferència dels serveis, sí canvia entre els dos reglaments. Coincideixen pràcticament en tot el personal dels càmpings de major categoria: Director, recepcionistes, personal de neteja i guardes –la norma de 1968 també incloïa un practicant o socorrista-, però divergeixen en el personal mínim per a la resta de categories, doncs la norma antiga només mantenia als vigilants, mentre que actualment es requereixen també als recepcionistes i al servei de neteja. Així podríem dir que, amb el temps, les exigències en aquest camp han augmentat.

Condicions de privacitat

El càmping, per tractar-se d'un establiment on la convivència es dona de forma pròxima, sense excessives garanties de privacitat i compartint gran nombre d'espais i serveis, regula en extrem les normes de comportament. Fet apreciable tant en la norma espanyola com en la catalana. Els usuaris, que no poden ser discriminats en l'admissió, tenen l'obligació de complir el Reglament de Règim Interior dictat per la direcció, que estableix horaris i normes relatives a l'ús del establiment, observar les normes lògiques de bona convivència –terme força enigmàtic- i, per últim, comunicar els casos de malaltia febril o contagiosa. Ara bé, la norma de 1966 proporcionava unes quantes prohibicions més: *Perturbar el silencio o el descanso de los demás campistas desde las veintitrés a las ocho horas del día siguiente; encender el fuego de leña o hacerlo fuera de los lugares autorizados para ello; hacerse acompañar por animales que manifiestamente supongan un peligro o molestia para los campistas; llevar armas y objetos que puedan causar accidentes; abandonar residuos o basuras fuera de los recipientes destinados a ello, y especialmente arrojarlos a los arroyos, pozos, fuentes o vías públicas; introducir en el campamento a personas no alojadas en él sin la previa autorización del personal del servicio; tender prendas de vestir en lugares no permitidos.* Així, el càmping esdevé un espai on les normes socials de convivència -normalment no escrites- es plasmen en una reglamentació.

4.2.3. Hotel. Anàlisi de la normativa [1968 / 2003]

- *Orden de 19 de junio de 1968, por la que se dictan normas sobre la clasificación de los establecimientos hoteleros* (BOE n.189 de 7 de agosto de 1968)
- *Ordre TIC/313/2003, de 8 de juliol, per la qual es modifica l'Ordre de 6 d'octubre de 1987 per la qual s'estableixen els requisits tècnics i els serveis mínims exigibles als establiments hotelers en els seus diferents grups, modalitats, categories i especialitats* (DOGC n.3925 de 15 de juliol de 2003)

L'hotel és un establiment que ofereix allotjament, i fins aquí les coincidències entre les definicions aportades per les dues ordres analitzades. Ara bé, aquesta poca homogeneïtat de concepcions, a la pràctica, es tradueix en dues reglamentacions molt pròximes que donen com a resultat, òbviament, establiments estructurats sota un mateix

patró. Bàsicament es tracta d'oferir als usuaris allotjament en habitacions en règim de manteniment diari, i una sèrie d'espais comuns i serveis que completen les funcions que aporta l'habitació. Els establiments hotelers es classifiquen, atenent a les seves característiques i a la qualitat de les instal·lacions i serveis que donen, en cinc categories: 5 estrelles****, 4 estrelles****, 3 estrelles***, 2 estrelles** i 1 estrella*.

Espai individual

L'habitació és el centre de l'espai individual del usuari del hotel, i l'espai que rep més atenció en la normativa, tant en l'espanyola com en la catalana. Es tracta d'un dormitori destinat a 1 o 2 persones acompanyat, en la majoria de categories, per un bany complet o reduït. Els paràmetres que les normatives proporcionen són la proporció d'habitacions de cada tipus –individuals o dobles-, la superfície mínima, el sistema d'acondicionament tèrmic –aire acondicionat o calefacció-, i les dotacions –mobiliari, electrodomèstics,...-.

Pel que fa al dormitori, les principals diferències entre ambdós ordres rau en les especificacions que fa la norma espanyola respecte la qualitat dels elements constructius i del mobiliari i parament: *los suelos, paredes y techos de todas las dependencias a utilizar por los clientes estarán contruidos o revestidos con materiales nobles o pinturas que proporcionen al establecimiento un aspecto y ambiente suntuosos. La mayor parte de su suelo cubierto por alfombras de primera calidad* (hotel de 5*). Qüestió que, com veurem, és present de forma constant en tota la norma. Per altra banda, també crida l'atenció el fet que la norma de 1968 exigeix un armari, mentre que la de 2003 no ho fa. En aquest cas, es pot detectar una certa relaxació entorn a aspectes que avui en dia es donen per suposats.

En el tema del espai higiènic, en canvi, la divergència és major; la norma catalana estableix dos tipus –complet i petit- caracteritzats pel tipus d'element de bany i els distribueix diferentment en funció de la categoria de l'establiment. La ordre estatal proporciona major varietat de tipologies –cuarto de baño, cuarto de aseo, lavabo con ducha y lavabo en dormitorio-, de manera que, en molts casos, l'habitació no disposa de tots els equips de forma individual, sinó que els comparteix amb altres usuaris de la planta. També cal destacar en aquest apartat que a l'any 1968 el subministre d'aigua calenta i freda no estava garantit 24h per al hotels d'1*.

Els requeriments de flux de l'espai individual de l'hotel són ben atesos, doncs l'habitació disposa d'aigua freda i acs, electricitat, telecomunicacions, evacuació d'aigües negres i recollida de residus, així com del subministre de l'energia necessària per al funcionament de la calefacció.

Espai col·lectiu

L'hotel disposa d'un nombre considerable d'espais comuns que alberguen funcions difícils de realitzar en l'habitació: Sala social, bar, menjador, bany, vestíbul i en alguns casos perruqueria, gimnàs i garatge. En ambdós reglamentacions aquestes instal·lacions reben un tractament escuet, en l'estatal només es dicta la seva obligatorietat –en funció de la categoria- i la superfície mínima per habitació, en alguns casos també es determina l'equipament del qual han de disposar. La catalana és més sintètica encara i només disposa una superfície mínima per plaça de zones comuns, de manera que ofereix la possibilitat al establiment de distribuir-la lliurement en funció de les seves especificitats, val a dir, que aquesta característica és un dels motius que la mateixa Administració esgrimeix per renovar la legislació en matèria d'hotels.

A nivell d'espai col·lectiu, les dues normes, però sobretot la més antiga, determinen amb exactitud algunes de les condicions dels espais de circulació: Ascensors, escales i passadissos.

Serveis i personal

En aquest camp si que les dues normes presenten diferències significatives; mentre que a la norma de 2003 només es cita el servei de neteja diari de l'habitació i altres dependències i servei d'habitacions –per a 4 i 5*- , la norma de 1968 és molt més extensa i dicta, fins i tot per als establiments de menor categoria: *Servicio de Recepción-Conserjería, permanentemente atendido por personal experto. El Recepcionista poseerá, además del español, el*

idioma francès o anglès. Dependiendo de la Conserjería, existirá al menos un Mozo de equipaje y un Botones o Mensajero. Servicio de pisos, el mantenimiento de las habitaciones, así como su limpieza y preparación, estará a cargo de una Gobernanta, auxiliada por Camareras, cuyo número dependerá de la capacidad del establecimiento. El servicio de comidas y bebidas en las habitaciones será atendido por el personal del comedor. Durante la noche una Camarera o un Mozo estará encargado del servicio de habitaciones. Servicio de comedor, estará atendido por un «Maitre» o Jefe de Comedor, asistido del personal necesario según la capacidad del establecimiento. El menú del hotel deberá permitir al cliente la elección entre dos o más especialidades dentro de cada grupo de platos. Servicios de lavandería y planchado para las ropas de los huéspedes, así como para la lencería del establecimiento.

Clarament es percep la diferencia entre les dues normes, si bé probablement la normativa actual no recull aquestes condicions degut a que es troben sota l'àmbit d'altres legislacions. En tot cas, el que sí que es pot afirmar és que, a nivell de serveis i personal, l'hotel es tracta d'un allotjament molt ben dotat i que completa amb eficiència la manca d'instal·lacions d'ús individual.

Condicions de privacitat

Paradoxalment les normes que estableixen les condicions d'habitabilitat, a diferència d'altres modalitats d'allotjaments turístics, no dicten pràcticament cap reglamentació entorn a les normes d'ús del hotel. La normativa espanyola no fa cap referència, mentre que la catalana només admet que els *establiments hotelers tindran la consideració d'establiments comercials d'utilització pública, sense perjudici de que la direcció de cada un d'ells pugui dictar normes de règim interior sobre l'ús dels seus serveis i instal·lacions*. Aquesta qüestió, doncs, manca aclarir-la amb un anàlisi més profund d'altres legislacions encara no estudiades a data de la redacció d'aquest document.

4.2.4. Hotel-apartament. Anàlisi de la normativa [1967-68 / 2003]

- *Orden de 17 de enero de 1967 por la que se aprueba la ordenación de los apartamentos, bungalows y alojamientos similares de carácter turístico* (BOE n.24 de 28 de enero de 1967)
- *Orden de 19 de junio de 1968, por la que se dictan normas sobre la clasificación de los establecimientos hoteleros* (BOE n.189 de 7 de agosto de 1968)
- *Ordre TIC/313/2003, de 8 de juliol, per la qual es modifica l'Ordre de 6 d'octubre de 1987 per la qual s'estableixen els requisits tècnics i els serveis mínims exigibles als establiments hotelers en els seus diferents grups, modalitats, categories i especialitats* (DOGC n.3925 de 15 de juliol de 2003)

Els hotel-apartament, com els hotels, es consideren establiments del grup "Hotels", així doncs les diferències entre les dues modalitats són poques i fàcils de resumir: Tenen la particularitat que l'allotjament s'ofereix en apartaments –i no en habitacions– i que, aquesta unitat ha de disposar de la capacitat de conservació, elaboració i consum d'aliments. Aquest allotjament podrà ésser format per varies habitacions o com a estudi, és a dir, d'estança única per a totes les funcions. Ara bé, la consideració que la norma en fa és ben distinta, la ordre de 1968 els subjecta a la legislació dels apartaments turístics (*Orden de 17 de enero de 1967*) i els complementa amb alguns espais i serveis comuns, mentre que la de 2003 els regula conjuntament amb els hotels, dotant-los als 2 de les mateixes instal·lacions comunitàries i d'unitats individuals diferents. En tot cas, pel que fa a les instal·lacions i serveis complementaris, els hotel-apartament disposen pràcticament de la mateixa regulació que els hotels ja explicats, motiu pel qual, en aquest anàlisi s'obviaran els apartats "Espai col·lectiu" i "Serveis i Personal". Finalment, en termes de classificació, les normes divergeixen pel mateix motiu ja comentat, la norma espanyola concedeix 4 categories –com en els apartaments turístics– i la catalana 5 –com els hotels–, totes elles amb distincions per nombre d'estrelles.

Espai individual

L'habitació o dormitori és l'espai individual del hotel-apartament i les seves característiques són molt semblants a les del hotel, la norma regula: superfície –paràmetre variable en funció de si és individual o doble–, sistema d'acondicionament tèrmic, i dotacions. En el cas de la norma catalana, també es regula la presència d'habitacions dobles, establint que com a mínim tots els apartaments hauran de disposar-ne d'un.

Espai compartit

L'hotel-apartament, juntament amb l'apartament turístic, són les úniques modalitats d'allotjament turístic que disposen i reglamenten espais compartits, és a dir, que són d'ús per a un grup concertat de persones. En aquest cas el formen l'estar-menjador, la cuina i el bany, i les condicions que s'estableixen són, a grans trets, la seva superfície i equipament.

Condicions de privacitat

La norma espanyola de 1967 estableix una reglamentació d'ús estricte: Introduir mobles, realitzar obres o reparacions, allotjar més persones de les permeses, realitzar activitats diferents de les contractades o contraries a la normes usals de convivència, moralitat, decència i ordre públic, introduir animals... són comportaments prohibits. En sí, un complet control dels usuaris.

4.2.5. Apartament turístic. Anàlisi de la normativa [1967 / 1998]

- *Orden de 17 de enero de 1967 por la que se aprueba la ordenación de los apartamentos, bungalows y alojamientos similares de carácter turístico* (BOE n.24 de 28 de enero de 1967)
- *Decret 163/1998, de 8 de juliol, d'apartaments turístics* (DOGC n.2680 de 14 d juliol de 1998)

Els apartaments turístics, per la pròpia definició que aporten ambdós normatives, són habitatges que s'ofereixen mitjançant preu a usuaris amb unes condicions d' immediata disponibilitat. El decret català enuncia, a més a més, que el motiu de l'estada és per raons turístiques o de vacances i que es pot prolongar per dies, setmanes o mesos, però que en cap cas pot suposar el canvi de residència de l'usuari. Així, a priori, els apartaments turístics són habitatges corrents equipats i amb certes limitacions en el seu ús, ara bé, tot i que el desplegament normatiu català que determina les condicions d'habitabilitat d'aquests establiments així ho ve a confirmar, en el cas del espanyol, el nombre de serveis i espais comuns l'apropen al model hotelier. Pel que fa a l'estructura habitacional del apartament, ambdós normatives diferencien entre habitatges complets i estudi, és a dir, amb una sola estança. Per altra banda, la classificació per categories també corrobora aquesta qüestió; la norma de 1967 estableix quatre categories: luxe****, primera***, segona** i tercera*, i la catalana només una, si bé, en legislacions anteriors (*Decret 100/1990*) encara apareixien.

Espai individual

L'habitació o dormitori continua essent l'espai individual per excel·lència, amb l'excepció feta de la ordre de 1967, que diu: *En los dormitorios podrán instalarse tantas camas como permita su superficie*, fet que obra la porta a espais de més de 2 persones i a trencar amb l'habitual mecanisme d'habitacions individuals i dobles. En qualsevol cas, les habitacions segueixen sent regulades a través de la seva superfície i dotacions –armari-, i, a diferència d'altres modalitats d'allotjament turístic, establint certes condicions ambientals, a saber, ventilació l'estatal i il·luminació i ventilació l'autonòmica. Pel que fa als mínims, la norma catalana, que no disposa de categories, proporciona una superfície equivalent a un apartament de segona i tercera de la norma espanyola.

Espai compartit

El trinomi de peces sala-menjador, cuina i bany, és el conjunt d'espais destinats a ser compartits entre el grup que lloga l'establiment. Les especificacions d'ambdós normes és la usual: Superfície, il·luminació, ventilació, i dotacions, amb especial atenció a aquest últim, doncs cal recordar que els apartaments turístics s'ofereixen en condicions d' immediata disponibilitat: *Tanto los muebles como la vajilla, cubertería, cristalería, ropas de cama, mesa y aseo y utensilios de cocina y limpieza serán los adecuados en cantidad y calidad a la capacidad y categoría del alojamiento*. Cal mencionar que la ordre de 1968 també permet la instal·lació de *muebles-cama* a l'espai de sala o menjador, fet que suposa l'exportació de funcions pròpies de l'espai individual al compartit. Independentment, la comparació entre les dues normes reflecteix que la categoria única de la legislació autonòmica situa l'estandard al voltant de la màxima categoria espanyola. En aquest sentit és significatiu que, amb el pas del temps, la sala hagi

assolint les cotes dels espais de més categoria mentre que les habitacions restin amb la superfície dels apartaments de segona i tercera; s'observa doncs, certa prioritització de l'espai de representació social per sobre del d'ús individual. A nivell de fluxs, els apartaments són espais habitables ben dotats, els subministres bàsics són: aigua potable freda i calenta, electricitat, energia per la cuina i la calefacció, i en el cas de l'espanyola també es determina el règim de recollida de residus.

Espai col·lectiu

Com ja hem comentat, els espais col·lectius dels que havia de disposar un apartament turístic l'any 1967 i en l'actualitat no tenen res a veure; mentre que la normativa catalana no n'estableix cap, l'espanyola dicta per als conjunts de més de 10 allotjaments: Saló social, recepció-consergeria i aparcament, a més de les condicions dels ascensors. S'entreu en aquest punt, una clara alternativa de visions, per a la normativa actual l'apartament turístic no deixa de ser un habitatge destinat a usuaris turístics, fet que situa a la mateixa alçada la vida diària amb la vacacional; per altra banda, el concepte d'apartament de l'any 1967 és ben distint, doncs les activitats que hom pogués dur al seu espai particular es veia completat per una certa interacció amb la comunitat de veïns, així com, una atenció més intensa per part de la direcció del establiment, fet que es veu corroborat, com seguidament veurem, en els serveis i personal.

Serveis i personal

La doble alternativa d'apartament-hotel i apartament-habitatge es prolonga als serveis i al personal que atenen aquests establiments. La reglamentació autonòmica estableix: *Realitzar amb caràcter obligatori la neteja setmanal de l'allotjament i abans de l'entrada de noves persones usuàries; atenció a la persona usuària durant la seva estada per a totes les qüestions relacionades amb l'allotjament.* I fins aquí els serveis que avui en dia ha de procurar la direcció d'un conjunt d'apartaments turístics. Per contra, la normativa espanyola, si bé no en totes les categories, es mostra molt més extensa en aquest apartat: Vigilant, amb residència en el propi edifici o en les seves immediacions; personal de consergeria i recepció, que hauran d'atendre als usuaris, gestionar la correspondència, atendre a trucades telefòniques, custodiar les claus dels apartaments i resoldre o tramitar les reclamacions dels clients; servei de bogaderia i neteja del allotjament. I per al allotjament de més categoria: mossos d'equipatge i missatges; centraleta telefònica permanentment atesa; servei de bar i restaurant prestat en els allotjaments. Serveis tots ells propis del règim d'hosteleria que converteixen a l'apartament turístic en un espai amb elevades condicions d'habitabilitat.

Condicions de privacitat

El control que exerceixen ambdós normes sobre el comportament dels usuaris en els apartaments turístics és exhaustiu. I en aquest cas, coincideixen amb les condicions esmentades per als hotel-apartament del punt anterior, doncs emanen de la mateixa normativa. En el cas del decret català s'especifica que les empreses no poden autoritzar als usuaris a: *Introduir mobles i realitzar qualsevol mena d'obres; allotjar-se en nombre superior a la capacitat de l'apartament; exercir l'activitat d'hostalatge a l'allotjament o destinar aquest a una finalitat diferent a la pactada; realitzar activitats o observar conductes contràries a la higiene o normal convivència.* Qüestions que procuren limitar l'ús dels apartaments turístics, precisament, a activitats vacacionals, evitar l'apropiació i mantenir unes certes condicions de bona convivència en un entorn que podria ser més propici a alteracions, donat que la temporalitat de l'estada impedeix la consolidació del control social propi de comunitats més estables.

5. BIBLIOGRAFIA

5.1. Habitabilitat

Llibres

- Abrams, C. *La Lucha por el techo en un mundo en urbanización*. Buenos Aires: Infinito, 1967.
- Ajenjo Cosp, M.; Módenes Cabrerizo, J. A.; Centre d'Estudis Demogràfics. *La Mobilitat obligada per treball i l'accessibilitat: una primera aproximació*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics, 2003.
- Alabart, A.; García, S.; Giner, S. *Clase, poder y ciudadanía*. Madrid: Siglo XXI, 1994.
- Alberdi, I. *La nueva familia española*. Madrid: Taurus, 1999.
- Álvarez, S.; Naredo, J. M.; Vilar, M. M.; Sempere, J. *El debate de las NECESIDADES. Revista PAPELES n.102*. CIP-Ecosocial (FUHEM) e Icaria, 2008.
- Burguière, A.; Duby, G.; Lévi-Strauss, C.; Goody, J. *Historia de la familia*. Madrid: Alianza, 1988.
- Cabrera, P. J. *Vivienda y alojamiento*. Madrid: Cáritas Española, 2005.
- Chermayeff, S.; Alexander, C. *Comunidad y privacidad: hacia una nueva arquitectura humanista*. Buenos Aires: Nueva Visión, 1968.
- Chombart de Lauwe, P. *Hombres y ciudades*. Barcelona: Labor, 1976.
- Consejo Económico y Social. *La Emancipación de los jóvenes y la situación de la vivienda en España: sesión ordinaria del Pleno de 23 de octubre de 2002*. Madrid: Consejo Económico y Social, 2002.
- Cortés Alcalá, L. *La Cuestión residencial: bases para una sociología del habitar*. Madrid: Fundamentos, 1995.
- Cortés Alcalá, L. *Pensar la vivienda*. Madrid: Talasa, 1995.
- Cruz, I.; Stahel, A.; Max-Neef, M. *Towards a systemic development approach: Building on the Human-Scale Development paradigm*. 2009.
- Cuchí, A. *Demandes sostenibilistes per a les AREs*. 2008.
- Cuchí, A.; Arcas, J.; Casals, M. *Document d'anàlisi de la nova normativa catalana d'habitabilitat*. 2007.
- Cuchí, A. "Estratègia espanyola de medio ambiente urbano en el ámbito de la edificación". A: S. Rueda (dir.), *Libro verde del medio ambiente urbano*. Ministerio de Medio Ambiente, 2007.
- Cuchí, A.; Pagès, A. *Sobre una estratègia para dirigir al sector de la edificación hacia la eficiencia en la emisión de gases de efecto invernadero (GEI)*. Universitat Politècnica de Catalunya. Ministerio de Vivienda, 2007.
- Cuhí, A. *Criteris per a un planejament sostenibilista*. 2008.
- Dawkins, R. *El Gen egoísta: las bases biológicas de nuestra conducta*. Barcelona: Salvat, 2002.
- de Miguel, J. M. *Estructura y cambio social en España*. Madrid: Alianza, 1998.
- Doyal, L.; Gough, I. *Teoría de las necesidades humanas*. Barcelona: Icaria, 1994.
- Durán Ramas, M. Á.; Heras, D.; Instituto de la Mujer. *De puertas adentro*. Madrid: Ministerio de Cultura. Instituto de la Mujer, 1988.
- Durán, M. Á. *La Ciudad compartida: conocimiento, afecto y uso*. Consejo Superior de los Colegios de Arquitectos de España etc., 1998.
- Ekambi-Schmidt, J. *La Percepción del hábitat*. Barcelona: Gustavo Gili, 1974.
- Falero, A. *Calidad de vida: ¿Eslogan afortunado o categoría de análisis? Apuntes en torno a su aplicación al caso de las ciudades latinoamericanas*. 2000.
- Flandrin, J. *Orígenes de la familia moderna*. Barcelona: Crítica, 1979.
- Flaquer, L. *El destino de la familia*. Barcelona: Ariel, 1998.
- Foment de les Arts Decoratives. *Habitar millor: converses sobre habitatge*. Barcelona: Fad, 2008.
- Fraile, P.; Bonastra, Q. *Modelar para gobernar :el control de la población y el territorio en Europa y Canadá: una perspectiva histórica*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2001.
- Fromm, E.; Horkheimer, M.; Parsons, T. *La Familia*. Barcelona: Península, 1986.
- Fundación Foessa. *V Informe sociológico sobre la situación social en España: Sociedad para todos en el año 2000: Síntesis*. Madrid: Caritas Española, 1995.

- García Ballesteros, A. *El uso del espacio en la vida cotidiana: actas de las IV Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid. Seminario de Estudios de la Mujer, 1986.
- García Carretero, B.; Instituto de Estudios Fiscales. *La Residencia como criterio de sujeción al Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 2007.
- Georgescu-Roegen, N. *La Ley de la entropía y el proceso económico*. Madrid: Fundación Argentaria, 1996.
- Goody, J.; Desmonts, A. *La Familia europea: ensayo histórico-antropológico*. Barcelona: Crítica, 2001.
- Goody, J. *The Developmental cycle in domestic groups*. London: Cambridge University Press, 1958.
- Goody, J.; de Diorki, v. c. *La Evolución de la familia y del matrimonio en Europa*. Barcelona: Herder, 1986.
- Havel, J. *Habitat y vivienda*. Buenos Aires: Universitaria, 1977.
- Hillier, B.; Hanson, J. *The Social logic of space*. Cambridge etc.: Cambridge University Press, 1984.
- Illich, I. *Energía y equidad*. Barcelona: Barral, 1974.
- Jackson, T.; Marks, N. *Consumo, bienestar sostenible y necesidades*. 2006.
- Jiménez Burillo, F.; Aragonés, J. I. *Introducción a la psicología ambiental*. Madrid: Alianza Editorial, 1986.
- Kasprzak, W. *Analysis of human needs as a basis for research policy*. New York: North-Holland, 1978.
- Kent, S. *Domestic architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study*. Cambridge England etc.: Cambridge University Press, 1993.
- Leal Maldonado, J.; Cortés Alcalá, L.; Centro de Investigaciones Sociológicas. *La Dimensión de la ciudad*. Madrid: Cis, 1995.
- Lévi-Strauss, C. *Antropología estructural*. Barcelona etc.: Paidós, 1992.
- Lévi-Strauss, C. *Las Estructuras elementales del parentesco*. Barcelona: Paidós Ibérica, 1981.
- Lleonart, J. *El Hogar y sus componentes a través del tiempo*. Barcelona: Seix y Barral, 1941.
- López Colás, J.; Módenes Cabrerizo, J. A.; Centre d'Estudis Demogràfics. *Multiresidencia en España: perfiles sociodemogràfics*. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics, 2005.
- Luengo, M. H. *Evolución y tendencia de los esquemas de Habitabilidad, una mirada retrospectiva desde el diseño, la arquitectura y el urbanismo*. 2008.
- Martínez Veiga, U. *Antropología económica: conceptos, teorías, debates*. Barcelona: Icaria, 1990.
- Max-Neef, M.; Elizalde, A.; Hopenhayn, M.; Herrera, F. *Desarrollo a escala humana: una opción para el futuro*. Uppsala: Fundación Dag Hammarskjöld, 1986.
- Merton, R. K. *Sociología de la vivienda*. Ediciones 3, 1963.
- Módenes Cabrerizo, J. A. *Habitatge i característiques socials i demogràfiques: elements per a una comprensió de la mobilitat residencial a l'àrea barcelonina*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Centre d'Estudis Demogràfics, 2001.
- Módenes Cabrerizo, J. A. *Flujos espaciales e itinerarios biográficos :la movilidad residencial en el área de Barcelona*. 1998.
- Módenes Cabrerizo, J. A.; Alberich González, J.; Queralt, A.; Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible. *Interrelació entre variables demogràfiques i variables ambientals :demografia, poblament, mobilitat i modes de vida: variables d'interès per al medi ambient i el desenvolupament sostenible*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, 2002.
- Módenes Cabrerizo, J. A.; Centre d'Estudis Demogràfics. *Una Visión demográfica de la movilidad residencial reciente en España*. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics, 2006.
- Módenes Cabrerizo, J. A.; López Colás, J.; Centre d'Estudis Demogràfics. *Población y vivienda en España :el sistema residencial español a la luz del censo de 2001*. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics, 2006.
- Módenes Cabrerizo, J. A.; López Colás, J.; Centre d'Estudis Demogràfics. *Expansión territorial de la residencia secundaria y ciudad compacta en España: ¿elementos de un mismo sistema?* Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics, 2005.
- Módenes Cabrerizo, J. A.; López Colás, J.; Centre d'Estudis Demogràfics. *Movilidad residencial, trabajo y vivienda en Europa*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Centre d'Estudis Demogràfics, 2003.
- Moles, A. A. *Teoría de los objetos*. Barcelona: Gustavo Gili, 1974.
- Moles, A. A.; Rohmer, E. *Psicología del espacio*. Madrid: Aguilera, 1972.
- Naredo, J. M.; Carpintero, Ó.; Marcos, C. *Patrimonio inmobiliario y ahorro de los hogares*. 2009.

- Naredo, J. M. *La Burbuja inmobiliario-financiera en la coyuntura económica reciente (1985-1995)*. Madrid: Siglo veintiuno de españa editores, 1996.
- Naredo, J. M.; Marcos, C.; Carpintero Redondo, Ó. *Patrimonio inmobiliario y balance nacional de la economía española (1991-2004)*. Madrid: Funcas, 2005.
- Netting, R. M.; Wilk, R. R.; Arnould, E. J. *Households: comparative and historical studies of the domestic group*. Berkeley etc.: University of California, 1984.
- Rapoport, A. *Vivienda y cultura*. Barcelona: Gustavo Gili, 1972.
- Rapoport, A.; Muntanola i Thornberg, J. *Aspectos humanos de la forma urbana: hacia una confrontación de las ciencias sociales con el diseño de la forma urbana*. Barcelona etc.: Gustavo Gili, 1978.
- Requena Santos, F. *Análisis de redes sociales: orígenes, teorías y aplicaciones*. Madrid: Cis, 2003.
- Riechmann, J. *Necesitar, desear, vivir: sobre necesidades, desarrollo humano, crecimiento económico y sustentabilidad*. Madrid: Los libros de la Catarata, 1999.
- Roigé, X. *Antropología y transformaciones de la familia*.
- Roigé, X.; Segalen, M.; Cadoret, A.; Bestard, J., et al. *Noves famílies, noves identitats*. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, num.32. 2008.
- Rueda, S.; Cuchí, A.; Mingo, M.; Snaz, A., et al. *Libre Verde de Medio Ambiente Urbano*. 2007.
- Rybczynski, W. *La Casa: historia de una idea*. Madrid: Nerea, 1989.
- San Martín Alonso, Á. *Públic/privat: un debat obert*. Gandía: Ajuntament de Gandía etc., 1991.
- Segalen, M. *Antropología histórica de la familia*. Madrid: Taurus, 1992.
- Sempere, J. *L'Explosió de les necessitats*. Barcelona: Edicions 62, 1992.
- Smith, W. F. *Sociología y economía de la vivienda*. México, D.F.: Pax-México, Librería Carlos Cesarman, 1973.
- Spiro, M. E.; Gough, K.; Lévi-Strauss, C. *Polémica sobre el origen y la universalidad de la familia*. Barcelona: Anagrama, 1991.
- Subirats, M.; Arribas i Quintana, R.; Baranda Areta, L.; Carrasquer, P., et al. *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990: condicions de vida i hàbits de la població*. Barcelona: Mancomunitat de municipis de l'area metropolitana de Barcelona, 1992.
- Tapada Berteli, M. T. *Aproximación antropológica al uso del espacio*. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.
- Wilk, R. R. *Economics and cultures: foundations of economic anthropology*. Boulder, Colorado: Westview, 1996.
- Wohlwill, J. F.; Altman, I. *Behaviour and the natural environment*. New York ; London: Plenum Press, 1983.

5.2. Casos d'estudi

Llibres

- *Hotel facilities: new concepts in architecture & design*. Tokyo: Meisei publications, 1997
- Alonso López, F.; Dinarès Quera, M.; Institut Universitari d'Estudis Europeus; Instituto de Mayores y Servicios Sociales, et al. *El Hotel accesible*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asunto Sociales. Instituto de Mayores y Servicios Sociales IMSERSO, 2006.
- Balaguer, V.; Puiggarí, J. *Los Frailes y sus conventos: su historia, su descripción, sus tradiciones, sus costumbres, su importancia*. Madrid: Librería de La Publicidad, 1851.
- Bayón Mariné, F. *Ordenación de alojamientos y restauración*. Madrid: Síntesis, 1992.
- Bayón Mariné, F.; Escuela Oficial de Turismo; Centro de Estudios Ramón Areces. *50 Años Del Turismo Español: Un Análisis Histórico Y Estructural*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces, 1999.
- Boyd, A. *La Vida en un monasterio medieval*. Los Berrocales del Jarama: Akal, 1990.
- Broto, C. *Hospitales y centros de salud*. Barcelona: Links, 2009.
- Cals i Güell, J.; de Miguel, A. *Turismo y política turística en España: una aproximación*. Barcelona: Ariel, 1974.
- Ceballos Martín, M. M. *La Regulación jurídica de los establecimientos hoteleros*. Madrid etc.: Marcial Pons, 2002.
- Chang, G. *Hotel as home: the art of living on the road*. New York: Princeton Architectural, 2006.

- Chaves, A.; Mesalles, L. *El Animador: cómo organizar las actividades de los clientes en un hotel divertido*. Barcelona: Laertes, 2001.
- Connah, R. *Welcome to hotel architecture*. Cambridge, MA; London: The MIT Press, 1998.
- Dall'Olio, L. *L'Architettura degli edifici per la sanità*. Roma: Officina Edizioni, 2000.
- Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya. *Consideracions envers la definició d'un model estructural de qualitat de residència assistida*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social, 2001.
- Esteve Secall, R.; Fuentes García, R. *Economía, historia e instituciones del turismo en España*. Madrid: Pirámide, 2000.
- Feaps. *Vivienda y residencia :para personas con retraso mental : Orientaciones para la calidad*. Navarra: Feaps, 2001.
- Ferrándiz y Santiveri, S. *Drets del malalt usuari de l'hospital*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Sanitat i Seguretat Social, 1984.
- Flores Ruiz, D. *Competitividad sostenible de los espacios naturales protegidos como destinos turísticos: un análisis comparativo de los parques naturales Sierra de Aracena y Picos de Aroche y Sierras de Cazorla, Segura y Las Villas*. Huelva: Universidad de Huelva. Departamento de Economía General y Estadística, 2009.
- Fondi, D.; Della Valle, A. *Architettura per la sanità :forma, funzione, tecnologia*. Roma: Kappa, 2002.
- González de Lema Martínez, F. J.; Universidad de La Coruña. *Habilitación del buque*. A Coruña: Universidade da Coruña. Servizo de Publicacións, 2007.
- Guadalajara, N. *Análisis de costes en los hospitales*. Valencia: M/clq, 1994.
- Gutiérrez Medina, M. L. *La Residencia d'estudiants normalistes*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2000.
- Iraeta, J. R. *La Cárcel*. Madrid: Mañana, 1977.
- Jiménez, S.; Prats, Ll. "El turismo en Catalunya: evolución histórica y retos de futuro". *PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*. 2006, vol. 4, núm. 2, pàg. 153-174.
- Longeat, J. *Veinticuatro horas de la vida de un monje*. Barcelona: Kairós, 2008.
- Marsicano, S.; Faré, I. *Abitare la cura: riflessioni sull'architettura*. Milano: FrancoAngeli, 2002.
- Martín Rojo, I. "La política de regulación y fomento de los alojamientos turísticos". *Quaderns de Política Econòmica*. 2004, vol. 7, núm. 7, pàg. 72-92.
- Martín Rojo, I.; Gaspar González, A. I. "Evolución histórica de la política de regulación y fomento de los alojamientos turísticos en España. Especial referencia a la normativa vigente en Andalucía". I Congreso Internacional Patrimonio, Desarrollo Rural y Turismo en el Siglo XXI. Osuna: 2004.
- Martínez de Aguirre, J.; Centro de Estudios del Románico. *El monasterio como ámbito de la vida cotidiana: espacios y funciones*. Aguilar de Campoo; Aguilar de Campoo (Palencia): Centro de Estudios del Románico; Asociación de Amigos Monasterio de Aguilar, 1992.
- Mesa Marrero, C. *Los Contratos de alimentos y de ingreso en residencia*. Madrid: Reus, 2008.
- Monk, T. *Hospital builders*. Chichester: Wiley-Academy, 2004.
- Muntañola i Thornberg, J. *L'Arquitectura de les presons: sondeig d'opinió i pautes de disseny*. Barcelona: Etsab, 19uu.
- Muntañola i Thornberg, J. *Arquitectura de les presons*. Barcelona: Edicions UPC, 1997.
- Navascués Palacio, P.; Mora, D. *Monasterios en España: arquitectura y vida monástica*. Barcelona: Lunwerg, 2000.
- Ojeda Avilés, Á. *Análisis de los costes de un centro hospitalario*. Sevilla: Secretariado de publicaciones de la universidad de Sevilla, 1982.
- Pastor Vicente, C.; Amorós, P. *Las "Llars-Residencia" para personas con disminución psíquica adultas en Cataluña: una alternativa de vida*. 1996.
- Pellejero Martínez, C. (coordinador). *Historia de la economía del turismo en España*. Madrid: Cívitas, 1999.
- Pérez-Íñigo Quintana, F.; Abarca Cidón, J. *Un Modelo de hospital: planificación, diseño, construcción, equipamiento, organización y gestión*. Madrid: S.N., 2004.

- Pérez-Villanueva Tovar, I. *La Residencia de Estudiantes :grupos universitarios y de señoritas, Madrid, 1910-1936*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia, 1990.
- Rivera Beiras, I.; Calvet Barot, G.; García-Borés Espí, J.;Rodríguez Sáez, J. A. *La Cárcel en el sistema penal: un análisis estructural*. Barcelona: María Jesús Bosch, 1996.
- Rosenfield, I. *Hospitales: diseño integral*. Mexico: C.E.C.S.A., 1965.
- Sabater Andreu, T. *Nuevas tecnologías para el cuidado de los mayores en el tercer milenio: Barcelona, Hotel Arts, 17 noviembre 1998 : Conferencia Tecnológica Internacional*. Bilbao: Iberdrola, 1998.
- Sáenz de la Calzada, Margarita; Consejo Superior de Investigaciones Científicas. *La Residencia de Estudiantes: 1910-1936*. Madrid: Extensión Científica y Acción Cultural, C.S.I.C., 1986.
- Sasson Churba, E. J.; Rivera Beiras, I.;Universitat de Barcelona. *La Disciplina penitenciaria: entre el discurso resocializador y la realidad del control*. 1996.
- Subías Galter, J. *El Monasterio*. Barcelona: Seix Barral, 1941.
- University of Surrey. *Progress in tourism, recreation, and hospitality management*. London; New York: Belhaven Press. A Division of Pinter Pub., 1989.
- Vila Fradera, J. *La Gran aventura del turismo en España :vivencias y reflexiones de un observador durante casi medio siglo*. Barcelona: Editur, 1997.
- Vila Fradera, J. *Hoteles, hoy*. Barcelona: Editur, 1961.
- Wagenaar, C. *The Architecture of hospitals*. Rotterdam: NAI, 2006.

Pàgines web

- Agència Catalana de Consum, Generalitat de Catalunya [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: <http://www.consum.cat/>
- Asociación Empresarial de Agencias de Viajes Españolas, Sistema Avanzado De Agencias de Viajes Españolas [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: <http://aedave.es>
- Generalitat de Catalunya, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: <http://www.gencat.cat/diari/>
- Institut d'Estudis Catalans, Diccionari de la llengua catalana. Segona Edició [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: <http://dlc.iec.cat/>
- Ministerio de la Presidencia, Boletín Oficial del Estado [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: <http://www.boe.es>
- Oficina de Gestió Empresarial, Generalitat de Catalunya, Establiments i empreses turístiques [en línia]. [consultat: juny i juliol 2009] disponible a: www.gencat.cat/oge/tramits/turistic/index.html

A. PUBLICACIONS DE REFERÈNCIA

Aquest annex recull el conjunt de documents realitzats personalment, de forma individual i en equip, que tenen especial interès per al projecte d'investigació proposat.

Ponències presentades a congressos i fòrums de debat:

1. Ponència acceptada per a presentació oral al Congrés Regional Internacional "*SB10MAD Sustainable Building Conference: Edificación sostenible. Revitalización y rehabilitación de barrios*", 28-30 d'abril 2010, Madrid. Amb el títol "*Habitabilidad, la otra clave de la edificación sostenible.*"
2. Ponència acceptada per a presentació al Congrés Regional Internacional "*SB10MAD Sustainable Building Conference: Edificación sostenible. Revitalización y rehabilitación de barrios*", 28-30 d'abril 2010, Madrid. Amb el títol "*Habitabilidad en crisis.*"
3. Ponència acceptada i presentada oralment al Congrés Internacional "*CISBAT 2009: Renewables in a changing climate*", 2-3 de setembre 2009, Lausanne. Amb el títol "*Habitability, the scale of sustainability.*" (<http://hdl.handle.net/2117/6175>)
4. Ponència presentada al Fòrum de l'ETSAV: "*STEP 2015: Necesitats / Límits / Recursos / Docència*", 22 de juny 2009, Sant Cugat del Vallès. Amb el títol "*Cap a un nou model d'habitabilitat.*"

Altres documents relacionats amb la investigació i realitzats durant els estudis de grau:

5. Projecte Final de Carrera, Juliol 2008, Escola d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Sant Cugat del Vallès. Amb el títol "Re-habilitatant l'Eixample. Habitatges i equipaments per a una superilla" (URI: <http://hdl.handle.net/2099.1/4996>)
6. Publicació del treball realitzat al Seminari "*Arquitectura y construcción. El paisaje como argumento*", Octubre 2007, Sevilla. Amb el títol "Hacer ciudad, dotar de habitabilidad". (ISBN: 978-84-7993-067-7)
7. Realització del "*Document d'anàlisi de la nova Normativa Catalana d'habitabilitat*". Juliol 2007, Sant Cugat del Vallès.
8. Publicació del treball realitzat al Workshop ECOPOLIS "*Revealing and enchancing sustainable desing*", Juny 2006, Florència. Amb el títol "Progressive Renewal. De-constructing the block / Rethinking new social units". (ISBN: 88-6055-095-5)

SB10MAD Sustainable Building Conference: Edificación sostenible. Revitalización y rehabilitación de barrio

Habitabilidad, la otra clave de la edificación sostenible

Arcas Abella, Joaquim*; Pagès Ramon, Anna**; Casals Tres, Marina*

* Institut de Sostenibilitat de la UPC (IS.UPC) Dep. Construccions Arquitectòniques 1, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). C/ Pere Serra 1-15 08173 Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Espanya.

** Grupo de investigación "Arquitectura, energía y medio ambiente", Dep. Construccions Arquitectòniques 1, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). C/ Pere Serra 1-15 08173 Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Espanya.

Alcanzar la sostenibilidad del sector de la edificación hace necesario, en primer lugar, comprender el significado de edificación sostenible.

El despliegue de este concepto, mediante la transposición de la definición de desarrollo sostenible formulada en *Our Common Future* por la Comisión Mundial del Medio Ambiente y del Desarrollo en el año 1987, permite establecer los eslabones que vinculan la satisfacción de las necesidades humanas con el uso de los recursos, poniendo de relieve que la edificación sostenible debe abordar el cierre de los ciclos materiales desde la consecución de su objetivo principal: dotar de habitabilidad.

Bajo este enfoque, el artículo analiza el concepto actual de habitabilidad –centrado en la vivienda como objeto y como escala de aplicación- en relación con el consumo de recursos y generación de residuos; y argumenta la importancia de redefinirla para ser enunciada como una demanda social de disponibilidad de las condiciones materiales y de privacidad precisas para satisfacer las necesidades socialmente reconocidas; una nueva concepción de la habitabilidad, en consecuencia, que excede el ámbito doméstico para abastar la escala urbana, y que deviene variable para reconocer y dar respuesta a los diferentes satisfactores culturales presentes hoy en día.

La elaboración de este marco teórico revela, finalmente, el papel del sector de la edificación en relación con la satisfacción de necesidades y permite la introducción de la sostenibilidad en todas las etapas del proceso, desarrollando estrategias que actúan no sólo sobre la edificación y su agregación –materiales, sistemas constructivos, sistemas energéticos, modelo urbano-, sino también sobre los factores sociales –satisfactores de necesidades, condiciones de uso, de gestión y de privacidad- que determinan la eficiencia de dichas edificaciones.

Finalmente, la doble clave de la edificación sostenible –dotar de habitabilidad y cerrar los ciclos materiales- evidencia que el campo de intervención prioritario es la rehabilitación del parque existente a escala de barrio; y al mismo tiempo, deviene instrumento para dicha intervención.

SB10MAD Sustainable Building Conference: Edificación sostenible. Revitalización y rehabilitación de barrio

Habitabilidad en crisis

Casals Tres, Marina*; Arcas Abella, Joaquim*

* Institut de Sostenibilitat de la UPC (IS.UPC) Dep. Construccions Arquitectòniques 1, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). C/ Pere Serra 1-15 08173 Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Espanya.

Frente al imperativo ecológico, y ahora ya social, de reducción del impacto ambiental del sector de la edificación, este artículo proporciona claves para redefinir el modelo de habitabilidad actual a partir de su interpretación evolutiva y diversa.

La necesidad de poner en cuestión el concepto de habitabilidad, surge del análisis de la legislación vigente en esta materia y de sus repercusiones sociales y ambientales: La actual normativa española, inscrita exclusivamente a escala de la vivienda y centrada en la especificación de unas condiciones materiales y espaciales dirigidas a dar respuesta a un abanico limitado de modelos de convivencia, genera, entre otras problemáticas, inadecuación de la edificación a las nuevas formas de vida urbana, incapacidad de adaptación a la evolución misma de sus habitantes, y, en consecuencia, privación y merma de habitabilidad, y desaprovechamiento –uso ineficiente- de recursos.

La superación de la barrera que impone la legislación actual en el desarrollo de los instrumentos y las estrategias precisas para la implementación de la sostenibilidad al sector de la edificación, se aborda en este artículo a partir del análisis de la habitabilidad desde su regulación normativa, planteando el origen y recorrido histórico de la legislación de vivienda y habitabilidad, y recopilando el amplio espectro de habitabilidades reconocidas por la reglamentación actual.

En primer lugar, el resultado del estudio diacrónico revela la habitabilidad como un concepto evolutivo y discontinuo, al mostrar que su regulación ha sufrido una reestructuración constante motivada por la falta de consenso histórico entorno a su significación. La escala de alcance y los modelos habitables, son algunos de los aspectos que contrastan entre las legislaciones derogadas y la situación normativa actual.

En paralelo, el análisis sincrónico de los modelos de habitabilidad hoy en día socialmente aceptados y normativamente regulados, pone de manifiesto su diversidad de acepciones, así como la flexibilidad que presenta en cuestiones como el grado de definición, el ámbito de aplicación, y la estructura de privacidad.

Para finalizar, el artículo argumenta que una nueva habitabilidad planteada en los términos expuestos –mayor escala de aplicación y diversidad de modelos- aporta el enfoque adecuado para la rehabilitación de barrios, al contemplar todas las escalas de forma integrada y permitir una interpretación óptima y elástica de la edificación existente.

CISBAT 2009: Renewables in a changing climate

Habitability, The Scale of Sustainability

Marina Casals-Tres*, Joaquim Arcas-Abella*, Albert Cuchí*, Alberto Altés-Arlandis**

* Research Group "Arquitectura, energía y medio ambiente", Dep. Construccions Arquitectòniques 1, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). C/ Pere Serra 1-15 08173 Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Spain.

** Thirdspace 3E "Transdisciplinar Research Platform on the Production of Space", Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (ETSAV), Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). C/ Pere Serra 1-15 08173 Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Spain.

Abstract

This paper will explore an alternative to so-called 'sustainable' models and strategies currently applied in the field of building, architecture and urbanism.

In front of irrational resource consumption and an ever-growing waste generation or other problems, seemingly inherent to the current industrial productive model and now transferred to the production of space, the most critical and concerned sectors within these disciplines keep on applying scale-segregated sustainable solutions, i.e. working and intervening at the scale of the single built unit, or at that of the urban model.

Instead, the paper will explain ongoing research related to the possibilities of generating another model based in the concept of "**global habitability**", that would allow the application of those and other new solutions and mechanisms at all scales in a much more holistic approach to the implementation of sustainability: working transversally and simultaneously, from the room to the city.

If current strategies aim at an increase in efficiency exclusively based in the reduction of resource consumption and waste generation, the new model would propose a redefinition of the other term intervening, namely utility. The very subject of sustainability is changed here through this redefinition; no more space but activity, no more the object but the process.

Utility and use within architecture can be identified with habitability, here understood as the achievement of adequate social and environmental conditions in order to satisfy the socially acknowledged basic needs of people.

Two different factors would determine such idea of utility: on the one hand the conditions of 'matter', as an expression of requirements related to space, resource flows and equipment needed to develop an activity; and on the other hand, the conditions of 'orgware' or 'privacy', another term that would include *synergy* – as the relation between the level of individuality and the level of collectivity - and *management*, as a combination of time, control and legislation.

The main aim of the paper will be thus to present this reformulation of the idea of 'habitability' as the only effective strategy towards an implementation of sustainability in the field of building. A systemic intervention, re-thinking the utility of architecture from the smallest spatial unit (the room) and extending its scale to that of the urban services (i.e. providers of any need that can't be fulfilled within the dwelling), allows achieving the maximum efficiency in terms of resource consumption; whereas social focus, incorporating individual, collective and organizational demands, allows the strategy to take roots in society expanding, thus, the likelihood of its success.

Keywords

Habitability – Sustainability – Social Engagement – Sustainable Building – Matter – Orgware

Introduction

Irresponsible use and consumption of resources and an ever-growing generation of waste, typical of the industrial productive model, are now also characteristic of the ways in which architecture is produced. This has led to the need of thorough analysis of the building sector in order to understand its situation in relationship to the social demand for sustainability. A demand that is already facing global issues (like the fight against global warming) that require specific and concrete strategies and answers for each productive sector.

In front of such an urgent demand, the first sustainable strategy consists of an increase in efficiency of the production processes of architecture as well as in its maintenance; efficiency is here understood as the optimal balance between the use or utility provided and the degree of entropic degradation produced through resource use and waste generation.

In relationship to this issue, the most critical and concerned institutions and professionals have dedicated themselves to the implementation of technological innovations capable of reducing the environmental impact of both the building itself and the urban model, through the use of renewable energies and less pollutant building processes and systems. This tendency has also led during the last few years to the implementation of laws and regulations aiming at an increase in energy efficiency of every new building.

Nevertheless, the effectiveness of such strategies is seriously limited, since they are based in the application of scale-segregated and linear solutions, and the individual intervention in the various elements that form the system. It is necessary to note here that 'life-models' or 'ways of life' are always determined to a great extent by the availability of a certain amount of resources, and thus, a variation or a change in their availability will never cause evenly distributed change but will be rather assumed in a discreet way, altering internal relationships and generating occasional change. They are systemic.

In that sense, the improvement of building sector efficiency requires a new integral vision that is, first of all, capable of explaining the mechanisms for human-needs satisfaction in relation to a resource base, and, second of all, oriented to the development of effective sustainable strategies in a general framework of environmental-impact reduction.

Needs Satisfaction and Resource Base

Social organization provides satisfaction of basic needs of most of the individuals that form it, in a process, continuous in time, based in the ability to obtain resources from the environment. The approach to needs satisfaction that allows their linking to the availability of resources includes, as conceptualized by Max-Neef and its group CEP-AUR, three different main terms: Needs, Satisfiers, and Material Conditions. [1]

Fundamental human needs can be defined as universal aims essential for the survival and physical integrity of human beings, so that when they are not met, individuals are objectively harmed (Doyal) [2]. These needs can be considered, according to Max-Neef, as "few, finite and classifiable" (as distinct from the conventional notion that "wants" are infinite and insatiable). They are also constant through all human cultures and across historical time periods. Examples of these needs could be eating (feed) or personal hygiene. [3] Satisfiers must be understood in turn as the ways in which each need is satisfied – in the case of the examples above by having breakfast or having a shower. They are, thus, culturally determined processes, specific to each individual or group, and they undergo constant transformation according to variations in culture, time, place, circumstances, or according to one's limitations or aspirations. The relationship between satisfiers and needs would be, according to Riechmann, analogous to that of means and ends. [4] Finally, material conditions correspond to the physical conditions of culture and are thus the ones undergoing greater and faster transformation – going back to the example, fruits or vegetables and water or soap. [5] In front of a need such as *keeping personal homeostatic balance*, a cultural satisfier like *wrapping up warm* can be developed on the basis of some material goods as a *woolen coat and scarf*.

The availability of resources must be added as a shaping factor to the sequence of needs, satisfiers, and material conditions. It determines the material conditions themselves as well as the cultural strategies developed to generate satisfiers. For instance, the technological and productive possibilities of the industrial system have allowed the massive development of mobile phones, significantly altering the characteristics of the social satisfier that covered the need for communication.

Additionally, there is an ever more powerful mechanism for adjustment between needs and material goods, related to the conditions of privacy with regard to other people. Conditions of privacy are here understood as the control of the information (be it visual, acoustic, tactile or related to smell) that enters or exits the space where the activity is taking place. One could argue that individuals establish links and organize collectively in groups in order to maximize the possibilities for satisfaction of their needs within a specific social model that is, in turn, acknowledged and supported on the basis of an also specific resource framework. This situation implies the generation of diverse agreements among people with the aim of sharing and collectively using certain available resources or goods as efficiently as possible. In other words, it is a process towards a balance between the individual and the collective, i.e. a process of continuous adjustment of the conditions of privacy regarding the satisfaction of each and every need.

One can find a complete range of examples of diverse nature in everyday life, from the sharing of a space such as that of the house, the workshop, terrace roof or garden, to the shared use of a material flow such as the water from a rainwater tank or the hot water coming from cogeneration energy plants, or even the collective use of goods and equipment such as a boiler, telecommunication antenna or a car.

The types of links established today in order to solve these individual needs end up getting a name: flat mates, relatives, friends, neighbours, sport team, cooperative, association, co-citizens, and so on... Each of these groups or economic units *decides* which will be the needs to be satisfied collectively through the available resources, finally coming to specific conditions in each specific situation. It is nevertheless necessary to understand that these management units are not stable, but rather constantly evolving according to the availability of resources, modifying its own structure, the needs to be satisfied and the material conditions to do so.

In a situation of growth or increase in the economic capacity or availability of resources, thus, the limitations to material conditions decrease, a fact that reduces in turn the demand to establish or form resource-sharing groups. Individuals do not need to share anymore and are thus able to carry out their activities in ways more and more individual, increasing the conditions of privacy regarding the satisfaction of their needs. This would be the first hypothesis for a social model with an ever-growing resource base: the unstoppable tendency towards the private satisfaction of needs.

In that sense, throughout the period of great economic growth spanning from the second half of the 20th century until today, important changes can be detected in social organization and lifestyles, specially regarding the conditions of privacy of their members. On one hand, domestic space has evolved as a consequence of an increase in the material conditions related to a greater availability of space, material flows and equipment for each individual. Spaces in dwellings today have specialized according to use, resulting in play-rooms, storage-rooms, bath-rooms, office-rooms, study-rooms, corridors and halls, etc... and additionally, they have been individualized through the implementation of individual bed-rooms and as many bathrooms as possible. Simultaneously, the equipment installed or contained in the house has increased similarly, with a tendency towards a more and more private and individual use. The house incorporates now functions and uses that once took place collectively or in the public domain, such as cloth washing and drying (from the sink and roof terrace to the washing machine and tumble dryer), personal hygiene (from public bathing to the bathroom), evacuation (from latrine to water closet), or leisure and communication (from neighbourhood movie theatres to home-cinema), etc...

In the opposite situation, when available resources decrease, limitations to material conditions increase, forcing the establishment of new linkages and agreements in order to maximize the ability to satisfy needs. Such a mechanism

affects the conditions of privacy given that individual must share a greater number of material goods, as well as carry out activities together or coordinate them.

Historical processes of growth of the family core, such as the one that took place during the European industrialization, can be understood from that point of view. Family homes were in that case forced to expand and hold parents in order to cope with the hard social and labour conditions of the time- such as a high price of housing rents and food, inexistent protection in the case of unemployment or illness, or the absence of social care to help families with kids [6].

Other processes taking place today can be also understood on the basis of the relationship of resources and conditions of privacy, when inequalities marginalize specific groups preventing their access to a growth in resources. The costs of accessing to or keeping a house today is preventing the emancipation of younger generations in some cases, and forcing the formation of groups to share it in other. One can understand then the persistence of large family units where several generations live together, and the emergence of new forms of residence and dwelling such as cohabitation groups – groups of people without kin relationships-, or reunified families, in the cases where for instance the parents of a recently divorced child return home.

Finally, this process of satisfaction of needs – articulated through satisfiers, material conditions and available resources, and structured through the demand for maximum privacy – has a very specific material translation, expressed in the organization of space, be it domestic or urban, since it determines built landscape, mobility systems and, ultimately, the use of space.

Habitability

Architecture's first function is that of supplying adequate spatial conditions in order to shelter human activity, or in other words, the achievement of socially needed habitability. It is the discipline that arranges and organizes all these processes in space, and simultaneously and precisely for that reason, the reflection of growth and contraction phenomena in the ability to satisfy needs related to the availability of resources.

Current regulations in the field of habitability are conceived without a truly conscious distribution of basic human needs to be provided, but rather acting directly onto the material conditions, forgetting satisfiers and needs, and fixing a number of spatial and constructive solutions. The result of not working on the basis of needs often leads to a lack of adequate conditions for people's everyday life, and very significantly, to an excessive and inefficient consumption of resources.

Contrary to this approach, a new model of habitability, efficient in terms of the use of resources, should be referred to *needs* rather than to the material conditions that satisfy them - in a way similar to that of more recent regulations such as the Spanish 'Codigo Técnico de la Edificación' - and should be formulated from the acknowledgement of the wide range of basic needs related to dwelling, endorsing the corresponding satisfiers typical of today's society.

If habitability regulations today demand the implementation of specific goods within the space of the house, such as for instance a *kitchen* – through the specification of a number of square meters, a specific equipment and certain flows – a new model should guarantee the satisfaction of needs, in this case *eating* (feed), through the acknowledgement of a number of possible satisfiers such as the ability to eat, the ability to obtain food, the possibility of preparing meals or producing food... understanding that not all of them exist in all situations, and thus, accepting that they can not be all mandatory in all cases. A good example is the case of hotels or residences, where feeding needs can be satisfied without a specific space and equipment for it in one's room, since there is a collective food-related service in the same building.

Habitability understood as the ability to satisfy those needs depends thus on two facts: what is required to satisfy them and who to satisfy them with.

What does a person require to satisfy a need? **Material conditions** required to carry out a specific activity can be grouped in three types of requirements: those of space, those of equipment, and those of material flows. The first of them, requirements of space, have to do on one hand, with morphological conditions such as geometry, surface and dimensions, qualities, textures or colors of those surfaces... and on the other hand, with environmental conditions, such as light, air, temperature or humidity conditions. The second group of requirements associated to equipment has also into account the tools, belongings, furniture, appliances or machines that are needed in each situation. Finally, the requirements related to material flows include the whole of resources needed, the infrastructures required to supply them, the waste produced and the infrastructures needed to evacuate or take them out. The actual organization of all those requirements and thus, of the material conditions for the satisfaction of needs, is one of the functions of architecture.

It is necessary to note here that the set of material conditions includes those expressed in the same place where the need is satisfied – be it interior or exterior – as much as those implied in its achievement. In that sense, considering material conditions of the satisfaction of needs allows exceeding the domestic space extending out to the urban realm.

With whom is a need satisfied? The way in which a need is satisfied is determined by the group as well as by the political and social environment in which the activity is carried out, or in other words, by its **conditions of privacy**. These conditions are in turn determined by two factors: the set of individuals with whom a function is shared, and the ability to manage that function. The group of people with whom an activity is carried out is the group that shares certain resources in order to satisfy a specific demand, as for instance a couple sharing the same bathroom, neighbours sharing the staircase, or citizens moving around in the same bus or swimming in the same swimming pool. One can see that “sharing certain resources” refers to the already mentioned material conditions and can take place in many different ways: it could mean sharing just a space (staircase), or a space and some equipment (a library with books and tables), or even a space along with some equipment and some material flows (a bathroom with a shower and fresh water). The use of these resources can be organized in time differently, simultaneously, as in the case of a library, or taking turns, as in the case of a bathroom.

Besides the set of individuals, privacy conditions are also determined by management, an element that combines the degree of control over material conditions with the ability to regulate the inward and outward information-flows. The conditions of privacy will ultimately determine the degree of intimacy in the satisfaction of a need and, as shown above for the previous case, allow the expansion of the domestic realm into the more political city-space or urban space. A journey from the room to city-space that takes place as soon as the full range of needs is analyzed: those satisfied within the individual realm, those within the realm of the family, those within the neighbourhood, and ultimately, those satisfied within the public realm.

Conclusion: The Need for a New Habitability

Habitability, understood in a wide sense, involves the organization, management and maintenance of socially established material conditions for the satisfaction of needs. Habitability is thus, the expression of a social organization derived from the availability of resources and its social distribution; an always-maximized distribution as a result of the tendency towards individualization in the satisfaction of needs.

As a consequence, in front of scenario of progressively growing restrictions in the emission of waste, an increase in efficiency in the production of socially needed habitability must necessarily include a redefinition of the function of the architectonic process itself. In other words, it must undertake the formulation of a model of habitability that allows an efficient use of resources and the reduction of emissions. The proposal is thus to define such a new habitability model as opposed to the current approach to habitability regulations, always defined from the point of view of specific material solutions and exclusively expressed within the realm of the house.

A new model that allowed considering the precise conditions for the satisfaction of socially acknowledged needs – from the domestic to urban – taking into account today's and future restrictions regarding the destruction of resources and the generation of emissions involving their fulfillment, and more specifically, the restrictions regarding green-house effect gases causing global warming.

A new model of habitability that understood the importance of its flexibility and adaptability regarding the restructuring of social organization and transformation of the conditions of privacy for the satisfaction of needs, not only to adapt to the new framework of restrictions, but most importantly as a primordial factor of its own definition, from the limitation of resource use itself.

In that sense, maximum resource-related efficiency must not be formulated today exclusively from the point of view of an increase in the efficiency related to the achievement of material conditions acknowledged to satisfy human needs (often achieved through technology). It must be rather conceived from another point of view that formulates the necessary tools for the evolution and transformation of those needs, one that would not only allow a much-wanted increased efficiency in the use of resources, but also prevent these efficiency-related achievements from being obsolete, once the inevitable change in material conditions arrives.

References and Bibliography

1. Max-Neef, M., Elizalde, A. y Hopenhayn, M.: *Desarrollo a escala humana: una opción para el futuro*. Fundación Dag Hammarskjöld. Uppsala, 1986
 2. Doyal L. y Gough I.: *Teoría de las necesidades humanas*. Icaria. Barcelona, 1994
 3. Max-Neef, M. op. cit.
 4. Riechmann, J.: *Necesitar, desear, vivir: sobre necesidades, desarrollo humano, crecimiento económico y sustentabilidad*. Los libros de la Catarata. Madrid, 1999
 5. Max-Neef, M. op. cit.
 6. Segalen, M.: *Antropología histórica de la familia*. Taurus. Madrid, 1992
- AAVV: *El debate de las Necesidades*. Revista PAPELES n.102. CIP-Ecosocial (FUHEM) e Icaria. 2008
 - Alberdi, I.: *La nueva familia española*. Taurus. Madrid, 1999
 - Dawkins, R.: *El Gen egoísta: las bases biológicas de nuestra conducta*. Salvat. Barcelona, 2002
 - Chombart de Lauwe, PH.: *Hombres y ciudades*. Editorial Labor. Barcelona 1976
 - Cuchí, A.: «Estratègia española de medio ambiente urbano en el ámbito de la edificación» en Rueda, S. (dir.): Libro verde del medio ambiente urbano. Ministerio de Medio Ambiente del Gobierno de España. Madrid, 2007
 - Roigé, X.: «Antropología y transformaciones de la familia», en Prat, A. (eds.): Ensayos de antropología cultural. Homenaje a Claudio Esteva Fabregat. Ariel. Barcelona, 1996
 - Tapada, T.: *Aproximación antropológica al uso del espacio*. Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1999

STEP 2015 · ETSAV

Cap a un nou model d'habitabilitat

Casals Tres, Marina; Arcas Abella, Joaquim

L'imperatiu ecològic i, ara ja, social de reducció de l'impacte ambiental del nostre model de vida obliga a considerar, com a primera estratègia sostenibilista, l'augment de l'eficiència de tots els processos de generació i manteniment de l'arquitectura; eficiència entesa com a l'equilibri òptim entre la **utilitat** proporcionada i la **degradació entròpica** produïda.

Davant d'aquest escenari, la majoria d'esforços venen dirigint-se a la implementació de solucions tecnològiques que permetin assegurar el manteniment del nivell d'utilitats actual -i fins i tot el seu creixement-, mitjançant la disminució del consum de recursos i la generació de residus vinculats a l'arquitectura. Ara bé, l'efectivitat d'aquestes estratègies és limitada, doncs el model de vida ve regulat per un determinat marc de disponibilitat de recursos, i una variació d'aquest mai produeix canvis homogenis en tots els àmbits ni permet mantenir estàtica la estructura, sinó que altera el propi sistema de vida, modificant els mecanismes de satisfacció de necessitats i les relacions internes de la organització social que el sustenta.

Les **necessitats** humanes bàsiques, enteses aquí com a objectius universals finits, s'expressen en cada societat mitjançant uns certs **satisfactors** culturals, i es concreten en unes determinades **condicions materials** (Max-Neef et al. 1986). Aquest encadenament ve finalment regulat per la capacitat d'obtenció de **recursos** del medi, conformant en cada moment històric tant les pròpies condicions materials com les estratègies culturals de generació de satisfactors. En paral·lel a aquests fenòmens, la organització social disposa d'un mecanisme alternatiu d'ajust entre disponibilitat de recursos i nivell de satisfacció de necessitats: La sinèrgia. Des del nostre punt de vista, entenem que la possibilitat d'arribar a acords per formar grups de posta en comú i gestió conjunta de recursos, permet la maximització de la capacitat de satisfacció de les necessitats dintre d'un model social concret. Aquesta visió permet comprendre les dinàmiques socials vinculades al creixement i decreixement de la base de recursos: En situacions d'expansió econòmica es produeix la tendència imparabile a individualitzar les condicions que permeten satisfer una necessitat o, el que és el mateix, a augmentar les **condicions de privacitat**; i en situacions d'escassetat, el primer mecanisme per mantenir certes condicions materials és agrupar-se en col·lectius majors.

Finalment el procés de satisfacció de necessitats, articulat mitjançant satisfactors, condicions materials i recursos disponibles, i estructurat per l'exigència de màxima privacitat, s'expressa dinàmicament en una organització espacial concreta -determinant el model urbà, el parc construït i l'ús de l'espai-, i per tant, la seva comprensió resulta cabdal per a l'arquitectura, doncs justament, la utilitat principal d'aquesta disciplina és proporcionar aquestes condicions espacials adequades per al desenvolupament de les activitats humanes, o dit d'una altra manera, la consecució de l'habitabilitat socialment necessària que permeti la satisfacció de les necessitats humanes.

És en aquest sentit que, la millora de l'eficiència del sector de l'edificació, no pot ser abordada només per la via tecnològica, sinó que passa necessàriament per la redefinió de la pròpia utilitat de l'arquitectura, demanant un **nou model d'habitabilitat** que, en primer lloc, sigui capaç d'oferir una visió integral de totes les dinàmiques descrites i, en segon lloc, permeti el desenvolupar estratègies sostenibilistes eficaces en un marc de progressives reduccions de l'impacte ambiental. Un nou model d'habitabilitat que, contràriament a les normatives actuals, s'enuncii des del reconeixement de l'amplia gama de necessitats bàsiques de totes les persones relacionades amb l'habitar -estenenent-se des de l'escala domèstica a la urbana-, i que homologui els satisfactors corresponents propis de la nostra societat, tenint en compte les actuals i futures restriccions en el consum de recursos i la generació de residus, i especialment, d'emissions de gasos d'efecte hivernacle. En síntesi, una nova concepció de l'habitabilitat que entengui i s'adapti a la constant restructuració de la organització social, proporcionant la màxima eficiència en el consum de recursos.